

Lezen op het vmbo

EEN STAND VAN ZAKEN

DUO ONDERWIJSONDERZOEK

o n d e r z o e k s p u b l i c a t i e

Lezen

STICHTING LEZEN

Lezen op het vmbo een stand van zaken

Colofon

Stichting Lezen
Nieuwe Prinsengracht 89
1018 VR Amsterdam
030-6230566
www.lezen.nl
info@lezen.nl

Auteurs

Liesbeth van der Woud (DUO Onderwijsonderzoek)
Vincent van Grinsven (DUO Onderwijsonderzoek)

Vormgeving Cover

Lijn 1 Haarlem, Ramona Dales

Citeren als: DUO Onderwijsonderzoek (2017). *Lezen op het vmbo: een stand van zaken*. Amsterdam: Stichting Lezen.

© 2018 Stichting Lezen, Amsterdam.

Inhoud

Voorwoord	1
Managementsamenvatting	2
1 Inleiding	5
2 Onderzoeksdoelstellingen	6
3 Opzet en uitvoering van het onderzoek	7
3.1 Kwantitatief onderzoek.....	7
3.2 Kwalitatief onderzoek.....	8
4 Resultaten	9
4.1 Wat scholen/vmbo-docenten Nederlands al aan leesbevordering doen	9
4.2 Leesbevorderingsprogramma's, leescampagnes en leesactiviteiten.....	15
4.3 Vrij lezen en een verplichte leeslijst	17
4.4 Belang van leesbevordering	22
4.5 Knelpunten bij leesbevordering	24
4.6 Boeken op school	29
4.7 De 'ideale' manier om leerlingen aan het lezen te krijgen	31
5 Conclusies en aanbevelingen	35
5.1 Conclusies.....	35
5.2 Aanbevelingen	36
Bijlage I Achtergrondkenmerken van de docenten in het kwantitatieve onderzoek	39
Bijlage II Responsverantwoording kwantitatief onderzoek	44
Bijlage III Achtergrondkenmerken van de docenten in het kwalitatieve onderzoek	45
Bijlage IV Checklist groepsgesprekken	46

Voorwoord

Van vmbo-leerlingen lezers maken kan een behoorlijke uitdaging zijn. Lezen is vaak niet echt 'hun ding'. Ze vinden het niet leuk of kunnen het niet zo goed. Het een heeft natuurlijk van alles te maken met het ander.

Bijna de helft van alle leerlingen van groep 8 stroomt uit naar het vmbo. Die groep loopt qua niveau uiteen van leerlingen die net niet naar de havo kunnen tot leerlingen die net een te hoog niveau hebben voor het praktijkonderwijs. Het profiel van vmbo-leerlingen is dan ook zeer divers als het gaat om leesvaardigheid en leesplezier. De grootste zorg ligt bij leerlingen van de basisberoepsgerichte en de kaderberoepsgerichte leerweg: 62% van de 15-jarigen in vmbo-basis en 35% in vmbo-kader is laaggeletterd.

Leesbevordering in het vmbo is een kwestie van maatwerk. Succesfactoren zijn betrokken docenten, goed doordachte boekencollecties en een sterk verankerd leesbevorderingsbeleid. Om beter zicht te krijgen op de huidige situatie, voerde Stichting Lezen in samenwerking met Duo Onderwijsonderzoek & Advies een onderzoek uit. Vmbo-docenten Nederlands kregen vragen voorgelegd over zowel het leesbevorderingsbeleid op school als over hun inspanningen in de klas. Welke leesactiviteiten ondernemen zij met hun leerlingen? En tegen welke knelpunten lopen zij aan?

Bij de lancering van de Gelijke Kansen Alliantie (2016) stelden de minister en de staatssecretaris van OCW dat onderwijs een emancipatiemotor zou moeten zijn waarin kinderen met dezelfde talenten gelijke kansen moeten krijgen. De overheid wil investeren in kinderen die een taal- of leerachterstand hebben. Op leesgebied wordt momenteel al veel gedaan, zo laat dit rapport zien, maar er liggen ook nog volop kansen.

Met het oog op het voorkomen van laaggeletterdheid is inzetten op lezen en leesbevordering bittere noodzaak. We hopen dat dit rapport, en de aanbevelingen die hieruit voortvloeien, helpen om leesbevordering in het vmbo in de toekomst nog beter vorm te geven.

Gerlien van Dalen
directeur-bestuurder

Managementsamenvatting

Dit onderzoeksrapport geeft een stand van zaken van leesbevordering in het vmbo, in het bijzonder van wat vmbo-docenten Nederlands aan leesbevordering doen. Leesbevordering wordt daarbij omschreven als 'het organiseren van activiteiten die als doel hebben om het lezen van boeken voor het plezier onder leerlingen te stimuleren, zoals het ter beschikking stellen van een collectie leesboeken of vrij lezen tijdens de les'. 358 docenten Nederlands die lesgeven in het vmbo hebben een vragenlijst ingevuld. Daarnaast zijn er twee groepsdiscussies gehouden met vmbo-docenten.

Structurele aanpak leesbevordering

Voor bestendige leesbevordering zijn in de visie van Stichting Lezen twee aspecten van cruciaal belang: op schoolniveau zijn structurele maatregelen getroffen voor dit programmaonderdeel en docenten besteden er regelmatig aandacht aan. Onder een structurele aanpak vallen onder meer de aanwezigheid van een mediatheek met een collectie leesboeken, de aanwezigheid van een taal- en/of leescoördinator en het opnemen van leesbevordering in het beleidsplan van de school. 88% van de ondervraagde docenten geeft aan dat één of meerdere onderdelen op dit gebied op hun school 'op orde' zijn. Zo geeft 80% aan dat leesbevordering is (of zal worden) opgenomen in het taalbeleid en 74% zegt een mediatheek te hebben met een collectie leesboeken (of bezig te zijn om dit te realiseren). Een geormerkt budget voor leesbevordering en samenwerking met de plaatselijke bibliotheek blijken minder vaak voor te komen (in respectievelijk 42% en 40% van de gevallen). Nog geen 20% doet mee aan het programma de Bibliotheek *op school* of is bezig om dit te realiseren. De docenten in de groepsdiscussies geven aan dat alles op het gebied van leesbevordering (hoe actief men is, wat men allemaal doet, etc.) staat of valt met het enthousiasme van de docenten in de school.

Activiteiten in de klas

99% van de ondervraagde docenten besteedt in de lessen aandacht aan leesbevordering. Daarnaast geven docenten aan dat zij vooral tijd inruimen voor vrij lezen (67% doet dat minstens één keer per week), voorlezen en het geven van boekadviezen (28% respectievelijk 26% doet dat minstens één keer per week). Veel docenten besteden minstens één keer per kwartaal aandacht aan boekverwerkingsopdrachten (boekgesprekken houden (78%), creatieve verwerkingsopdrachten (88%) en boekverslagen maken (75%)). Uit de groepsdiscussies blijkt dat de verschillen in aandacht voor leesbevordering tussen docenten groot zijn: sommige docenten doen er veel aan (één docent laat de leerlingen een lesuur per week vrij lezen), anderen juist weinig.

Docenten ondernemen ook andere activiteiten in het kader van leesbevordering, zoals het brengen van een bezoek aan de mediatheek/schoolbibliotheek (21% doet dat minimaal één keer per kwartaal). 28% brengt minstens eenmaal per jaar een bezoek aan de plaatselijke bibliotheek. 68% doet dat overigens nooit. 42% van de docenten nodigt in elk geval één keer per jaar een auteur uit.

Landelijke leesbevorderingsprogramma's, leescampagnes en leesactiviteiten

Minder dan de helft van de ondervraagde docenten doet mee aan landelijke leesbevorderingscampagnes en -activiteiten. 29% van de ondervraagde docenten doet met de eigen klas of in breder verband mee met de Kinderboekenweek, hoewel dat eigenlijk een activiteit is die

gericht is op de basisschool. Ook bij niet-deelnemers is dit de meest bekende landelijke leescampagne. De docenten uit de groepsdiscussie doen zelf allemaal niet mee aan de Kinderboekenweek. Zij zijn van mening dat de belevingswereld van kinderboeken niet aansluit bij de belevingswereld van hun leerlingen. Aan De Jonge Jury, de lees- en stemcampagne voor 12-16 jaar, doet 32% mee. Bij 90% van de ondervraagden is deze actie bekend. Leescampagnes en -activiteiten die zich specifiek op vmbo-leerlingen richten, zoals De Weddenschap en de website Leeskracht, worden relatief weinig ingezet door de docenten (respectievelijk 15% en 9%). Het meest doet men mee met de website Lezen voor de Lijst (45%), voornamelijk in de gemengde en theoretische leerweg. De docenten in de groepsdiscussie zijn niet onverdeeld enthousiast over de website. Zij vinden de aangeboden titels minder geschikt voor vmbo-leerlingen.

Vrij lezen en verplichte leeslijst

Van de docenten geeft 44% aan dat vrij lezen in alle onderwijstypen en in alle leerjaren een structureel onderdeel van het lesrooster is. Ruim een kwart van de docenten geeft aan dat dit in een deel van de onderwijstypen en leerjaren het geval is (27%). Aan de docenten die vrij lezen tijdens de les organiseren (71%), is gevraagd om hoeveel minuten het dan meestal gaat: gemiddeld gaat het om 23 minuten. De meeste docenten uit de groepsdiscussie besteden aandacht aan vrij lezen. De ene docent werkt met een boekenlijst, waarbij leerlingen een boekverslag moeten maken, terwijl de ander dit boekverslag juist heeft losgelaten. Lezen moet een ongedwongen activiteit zijn aldus deze laatste docent.

Een ruime meerderheid van de docenten geeft aan dat de school een verplichte leeslijst kent: in de bovenbouw is dat nog vaker het geval dan in de onderbouw (78% versus 64%); in de onderbouw heeft ruim een kwart van de scholen (27%) geen verplichte leeslijst. De meeste boeken voor de verplichte leeslijst worden gelezen in de bovenbouw van het vmbo: 49% van de leerlingen leest hier vijf boeken of meer; in de onderbouw is dit 30%. Het gemiddelde aantal gelezen boeken in de onderbouw van het vmbo is 4,2. Het gemiddelde in de bovenbouw van het vmbo is 4,9 boeken. Bij 76% van de docenten/scholen mogen de leerlingen zelf titels kiezen voor de verplichte leeslijst (die vervolgens in de meeste gevallen door de school worden goedgekeurd). Op 35% van de scholen kiezen leerlingen hun boeken (daarnaast) uit een lijst met titels die door de school wordt aangedragen.

Waarom docenten aan leesbevordering doen

Kennismaking met en vaardigheden rond het lezen van zowel zakelijke als fictionele teksten maakt deel uit van referentiekaders en eindtermen, en lezen en leesbevordering zijn belangrijke onderdelen in het curriculum. In dit onderzoek werd docenten die aan leesbevordering doen gevraagd naar de redenen die zij daarvoor hebben. Daarbij valt op dat het vergroten van woordenschat en leesvaardigheid voor veel docenten een belangrijke rol speelt. Ook het bevorderen van het leesplezier is voor veel docenten van belang. Beduidend minder hecht men aan redenen als het vergroten van de literaire competentie en het laten ervaren van esthetisch genot van taal.

Uit beide groepsdiscussies komt naar voren dat docenten het belangrijk vinden dat hun leerlingen 'leeskilometers' maken, omdat veel leerlingen traag lezen (en oefening baart in meer of mindere mate kunst). Ook geven veel docenten aan dat veel lezen goed is voor de woordenschat en dus voor begrijpend lezen. Begrijpend lezen is voor alle andere vakken ook essentieel. Daarnaast is veel

gesproken over het belang om leerlingen bijbrengen dat lezen leuk en ontspannend is, dat het fijn kan zijn om je te verliezen in een verhaal.

Knelpunten leesbevordering

De meest genoemde belemmering die docenten ervaren om het lezen te bevorderen, is dat hun leerlingen lezen 'suf' vinden (64%). In de groepsgesprekken werd dit herkend: veel leerlingen vinden lezen moeilijk en stilzitten saai; ze vinden de boeken moeilijk en boeken lezen niet nuttig. 'Suf' weegt het zwaarst, op afstand gevolgd door de drempels 'ik heb te weinig lestijd om aandacht te besteden aan leesbevordering' (44%) en 'de leesvaardigheid van mijn leerlingen is onvoldoende' (41%). Soms hangt de belemmering samen met de attitude van de docent (12% voelt geen enthousiasme voor leesbevordering) of met zijn/haar kennis of vaardigheden (10% is onvoldoende op de hoogte van het boekenaanbod en 5% heeft naar eigen zeggen te weinig didactisch repertoire voor een boeiende leesbevorderingsles).

Boeken op school

Over alle onderzochte aspecten van de boekencollectie op school is meer dan de helft van de docenten (zeer) tevreden, met uitzondering van het aantal boeken dat jaarlijks wordt vernieuwd (hierover is 42% (zeer) tevreden). Het meest tevreden zijn de docenten over de verscheidenheid in onderwerpen (64% (zeer) tevreden). Relatief veel docenten zijn (zeer) ontevreden over het aantal boeken dat jaarlijks wordt vernieuwd (39%), het aantal boeken (33%), de actualiteit van de boeken (29%) en de aantrekkelijkheid van de boeken voor leerlingen (25%).

Wat duidelijk uit de groepsdiscussies naar voren komt, is dat het leesbevorderend werkt wanneer kinderen op wat voor manier dan ook – via ouders, school, docent, bibliotheek, etc. – gemakkelijk in aanraking komen met leuke boeken.

1 Inleiding

In 2010 heeft DUO Onderwijsonderzoek in opdracht van Stichting Lezen onderzoek gedaan naar leesbevordering op het vmbo. Uit dit onderzoek kwam naar voren dat docenten leesbevordering belangrijk vinden en in de klas ook het lezen stimuleren, maar dat leesbevordering vaak nog te veel afhankelijk was van het enthousiasme van de individuele docent en dat een schoolbrede visie op leesbevordering vaak ontbrak.

De afgelopen jaren was lezen op het vmbo een van de speerpunten van Stichting Lezen. Zo heeft Stichting Lezen ingezet op structureel beleid door middel van Leesplan (www.leesplan.nl – o.a. boekencollectie, werkvormen, deskundigheid van docenten) en met de introductie van de Bibliotheek *op school* vmbo. Ook is er met De Weddenschap een concrete landelijke leescampagne voor het vmbo gerealiseerd.

Stichting Lezen wil (zes jaar na het vorige onderzoek) graag inzicht krijgen in de stand van zaken met betrekking tot leesbevordering op het vmbo. Om deze reden heeft DUO Onderwijsonderzoek wederom een onderzoek uitgevoerd onder docenten Nederlands die lesgeven in het vmbo, bestaande uit een kwantitatief en een kwalitatief onderzoek. In deze rapportage worden de resultaten van dit onderzoek beschreven.

2 Onderzoeksdoelstellingen

De centrale doelstelling van het onderzoek luidt:

Inzicht krijgen in de wijze waarop Stichting Lezen docenten Nederlands in het vmbo kan ondersteunen bij het tot enthousiaste lezers maken van hun leerlingen.

Wij hebben deze hoofddoelstelling van het onderzoek uitgewerkt in een aantal onderzoeksdoelstellingen.

- Inzicht krijgen in het belang dat docenten Nederlands in het vmbo hechten aan het stimuleren van leerlingen om fictie en non-fictie te lezen.
- Inzicht krijgen in de mate waarin en de wijze waarop docenten Nederlands in het vmbo momenteel leerlingen stimuleren om fictie en non-fictie te lezen.
- Inzicht krijgen in het gebruik van, de waardering van en de behoefte aan leesbevorderingsprogramma's.
- Inzicht krijgen in de knelpunten die docenten Nederlands in het vmbo ervaren bij het stimuleren van leerlingen om fictie en non-fictie te lezen.

3 Opzet en uitvoering van het onderzoek

3.1 Kwantitatief onderzoek

Methode en onderzoeksgroep

Er is eerst gekozen voor een kwantitatief onderzoek onder docenten Nederlands die lesgeven in het vmbo.

Het onderzoek is online uitgevoerd en heeft als volgt plaatsgevonden:

- We hebben de docenten een e-mail gestuurd met een verzoek tot deelname aan het onderzoek. In deze e-mail hebben we een persoonlijke link verwerkt waarmee de docent de vragenlijst kon activeren.
- In de e-mail is benadrukt dat het onderzoek bedoeld is voor docenten Nederlands die lesgeven in het vmbo. In de vragenlijst is hiervoor een controlevraag opgenomen (zodat feitelijk alleen docenten Nederlands die lesgeven in het vmbo hebben meegedaan). In de uitnodiging stond dat het ging om onderzoek naar leesbevordering. Dat heeft mogelijk geleid tot zelfselectie van docenten die veel of juist weinig affiniteit hebben met leesbevordering.
- De vragenlijst werd door de docenten Nederlands vervolgens online ingevuld.
- Na een week, respectievelijk twee weken is een herinneringsmail gestuurd aan degenen die op dat moment de vragenlijst nog niet hadden ingevuld.

Veldwerk

Het veldwerk is uitgevoerd in de periode van 15 november tot en met 4 december 2016. Voor het onderzoek is gebruikgemaakt van de Onderwijsdatabase Voortgezet Onderwijs van DUO Onderwijsonderzoek.¹ Er is een nettorespons gerealiseerd van **n=358 docenten Nederlands die lesgeven in het vmbo**. Dit komt neer op een responspercentage van 10%, hetgeen (relatief) hoog is in vergelijking met andere/vergelijkbare onderzoeken die we onder docenten hebben uitgevoerd. Voor een overzicht van de achtergrondkenmerken van de docenten uit dit onderzoek, zie bijlage 1. Voor de responsverantwoording van het onderzoek, zie bijlage 2.

Vragenlijst

De conceptvragenlijst voor het onderzoek is aangeleverd door Stichting Lezen en is een mix van eerder door Stichting Lezen gebruikte vragenlijsten voor onderzoek over leesbevordering. Deze vragenlijst hebben we in overleg met Stichting Lezen besproken en aangepast, zodat er uiteindelijk een definitieve vragenlijst lag waar Stichting Lezen en DUO Onderwijsonderzoek zich in konden vinden.

Rapportage

De resultaten geven we weer in grafieken. Bij het analyseren van de resultaten hebben we gekeken in hoeverre deze verschillen *naar bouw* (alleen werkzaam in onderbouw: n=87; alleen werkzaam in

¹ Het betreft hier geen panel van docenten die zich hebben opgegeven om op regelmatige basis vragenlijsten in te vullen. De docenten zijn dus “koud” benaderd.

bovenbouw: n=109; werkzaam in bovenbouw en onderbouw: n=162) en *naar leerweg* (BB en/of KB: n=84; GL en/of TL: n=166; andere combinaties: n=108).

Significante verschillen

Daar waar sprake is van significante verschillen is dit in de rapportage in de tekst aangegeven.² Wanneer bouw en leerweg niet in de tekst vermeld worden, betekent dit dat we geen significante verschillen hebben gevonden. Mogelijke significante verschillen tussen 'andere combinaties' enerzijds en BB en/of KB en GL en/of TL anderzijds zijn in de tekst niet weergegeven: daar kan immers geen duiding aan worden gegeven.

3.2 Kwalitatief onderzoek

Methode en onderzoeksgroep

Teneinde de resultaten van het kwantitatieve onderzoek te kunnen verdiepen, hebben we gekozen voor een kwalitatief vervolgonderzoek in de vorm van groepsdiscussies met docenten Nederlands die lesgeven in het vmbo.

We hebben twee groepsdiscussies met deze doelgroep gehouden op dinsdag 27 juni 2017. We hebben daarbij gestreefd naar een zo goed mogelijke mix van docenten Nederlands naar bouw (onder- en bovenbouw), naar leerweg (basis, kader, gemengd en/of theoretisch), naar sector (Economie, Techniek, Zorg & welzijn, Landbouw, Intersectoraal) en naar type school.

Beide groepsdiscussies hebben plaatsgevonden bij DUO Onderwijsonderzoek in Utrecht. De discussies duurden elk circa twee uur en werden geleid door een ervaren gespreksleider.

Aan de eerste groepsdiscussie hebben tien docenten deelgenomen en aan de tweede groepsdiscussie negen docenten. De deelnemers aan de groepsdiscussies zijn door DUO Onderwijsonderzoek geworven via de Onderwijsdatabase Voortgezet Onderwijs van DUO Onderwijsonderzoek. Voor een overzicht van de achtergrondkenmerken van de deelnemende docenten, zie bijlage 3.

Checklist

Voor het onderzoek heeft DUO Onderwijsonderzoek in nauw overleg met Stichting Lezen een checklist opgesteld die de leidraad vormde voor de groepsdiscussies. De gespreksleider was echter vrij om de discussie zoveel mogelijk te laten aansluiten bij de antwoorden van de deelnemers – uiteraard binnen de kaders van het doel van onderzoek. De checklist is als bijlage 4 aan dit rapport toegevoegd.

Kwalitatief onderzoek is altijd indicatief van aard. De resultaten van dit deel van het onderzoek zijn dan ook richtinggevend en niet 'hard'. De resultaten van de groeps gesprekken zijn in de rapportage verwerkt ter verdere illustratie van de kwalitatieve gegevens.

² Getoetst is met een betrouwbaarheidsniveau van 95%.

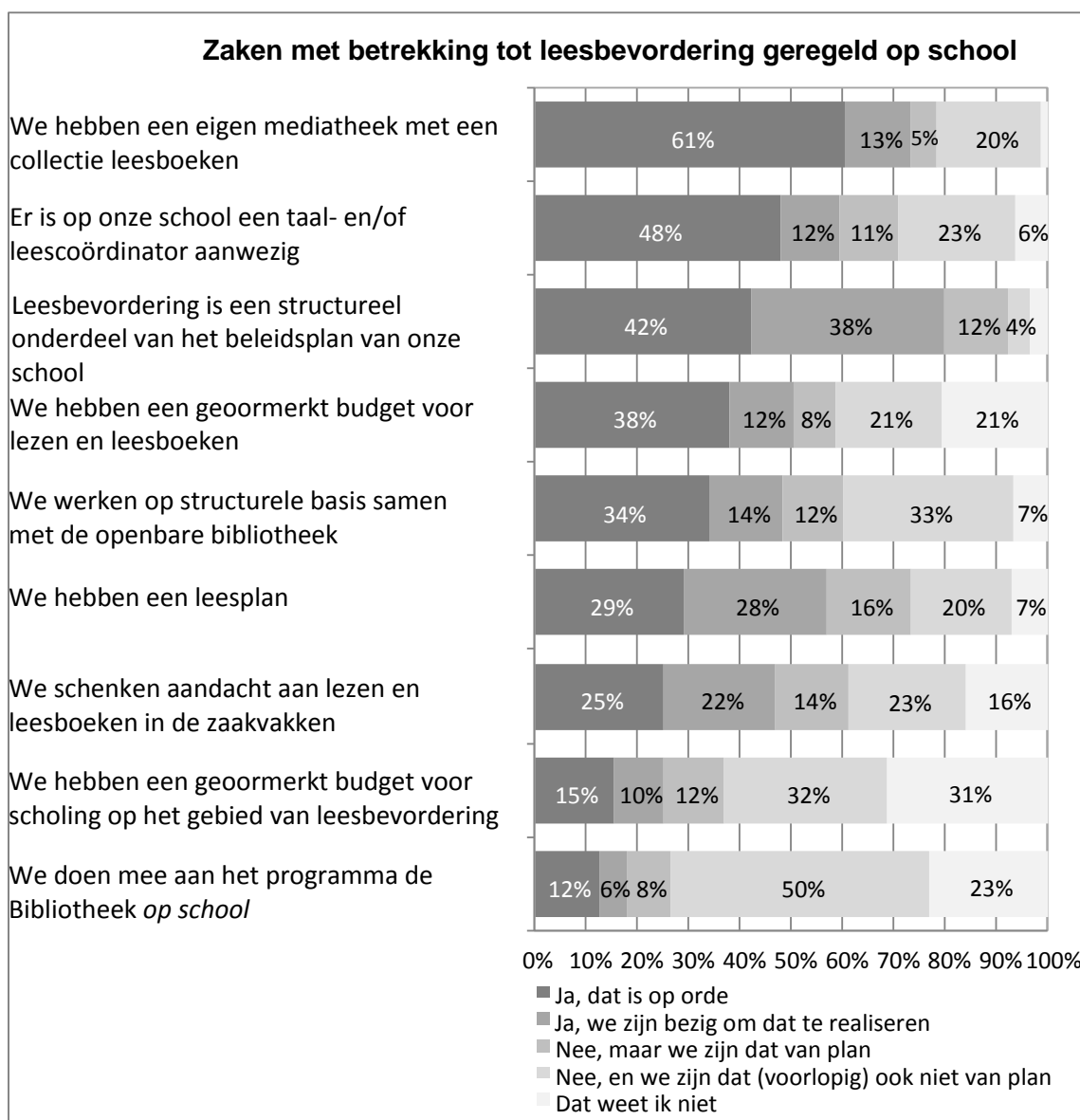
4 Resultaten

4.1 Wat scholen/vmbo-docenten Nederlands al aan leesbevordering doen

Kwantitatief onderzoek

Leesbevordering is omschreven als *'het organiseren van activiteiten die als doel hebben om het lezen van boeken voor het plezier onder leerlingen te stimuleren, zoals het ter beschikking stellen van een collectie leesboeken of vrij lezen tijdens de les'*.

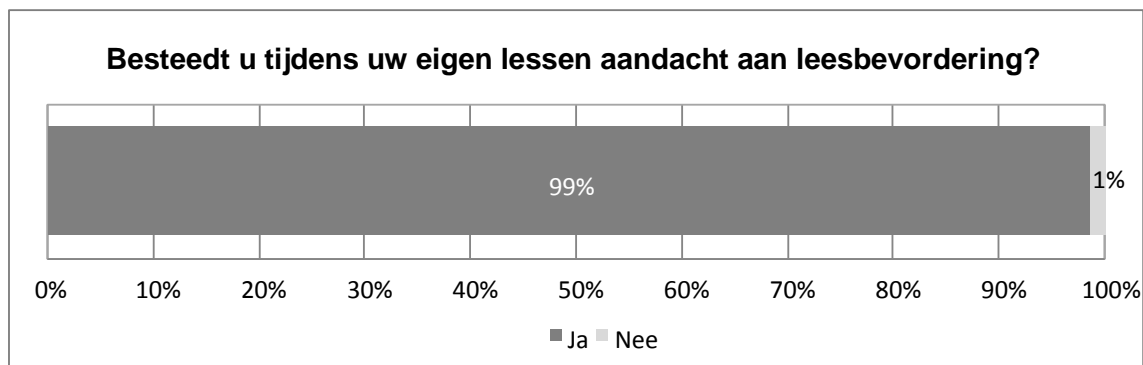
We hebben gevraagd welke zaken met betrekking tot leesbevordering op school en/of binnen de sectie Nederlands geregeld zijn.

Figuur 1. Zaken met betrekking tot leesbevordering geregeld op school.

Van alle ondervraagde docenten heeft 88% één of meerdere van bovenstaande zaken 'op orde'. Een beperkt deel van de docenten (12%) heeft geen van bovenstaande zaken 'op orde'. Een meerderheid van de docenten Nederlands geeft aan dat op hun school een eigen mediatheek met een collectie boeken aanwezig is (61% geeft aan dat dit op orde is), gevolgd door de aanwezigheid van een taal- en/of leescoördinator (48% geeft aan dat dit op orde is) en leesbevordering als structureel onderdeel van het beleidsplan (42% geeft aan dat dit op orde is; daarnaast geeft 38% aan bezig te zijn dat te realiseren). Aan het programma de Bibliotheek *op school* wordt het minst gedaan (12% geeft aan dat dit op orde is en 6% geeft aan bezig te zijn om dat te realiseren).

Bijna alle docenten besteden tijdens de hun lessen aandacht aan leesbevordering (99%).

Figuur 2. 'Besteedt u tijdens uw eigen lessen aandacht aan leesbevordering?'

De groep docenten die tijdens hun lessen geen aandacht besteden aan leesbevordering is te beperkt om nadere uitspraken over te kunnen doen.

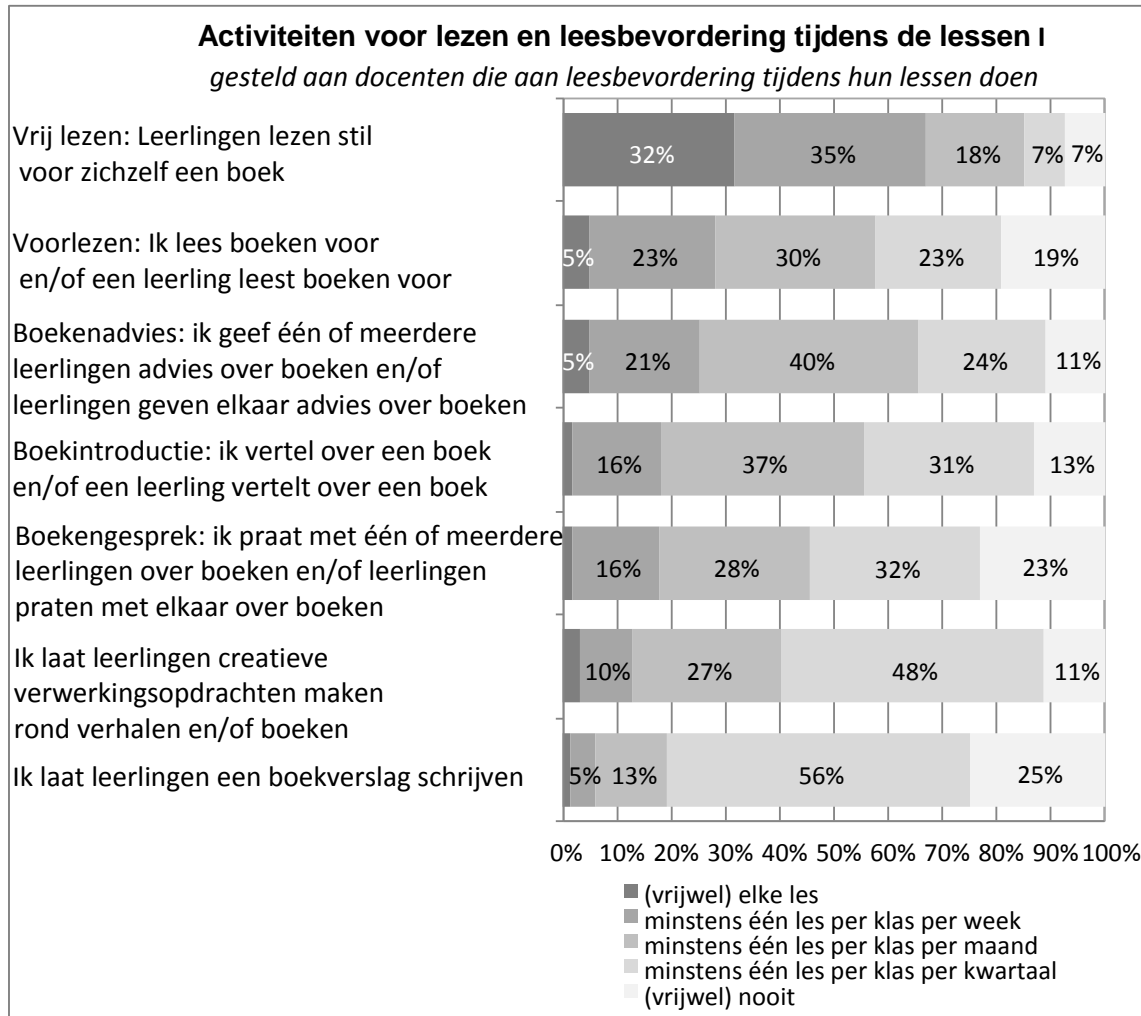
Kwalitatief vervolgonderzoek

In het kwalitatieve vervolgonderzoek zijn we verder ingegaan op *de hoeveelheid aandacht aan leesbevordering*. Uit beide groepsdiscussies blijkt dat de hoeveelheid aandacht voor leesbevordering in de vmbo-klassen per docent verschilt. Sommige docenten doen er veel aan, anderen juist weinig. TL-klassen zijn wat dat betreft gemakkelijker dan BB/KB-klassen, omdat deze leerlingen over het algemeen minder moeite met lezen hebben.

Verschillende docenten geven aan dat leesbevordering circa 20% van de lessen Nederlands uitmaakt. Een enkeling laat leerlingen van de vier uur Nederlands die zij per week hebben één uur verplicht vrij lezen. Sommige anderen laten leerlingen per les of per week tien minuten tot een kwartier vrij lezen. Leerlingen mogen daarbij altijd zelf een boek kiezen.

Kwantitatief onderzoek

We hebben voor een aantal activiteiten die betrekking hebben op leesbevordering gevraagd **hoe vaak** deze worden georganiseerd. De meest (frequent) georganiseerde activiteit is vrij lezen (32% doet dit (vrijwel) elke les). Leerlingen een boekverslag laten schrijven, wordt het minst (frequent) gedaan (25% doet dit (vrijwel) nooit).

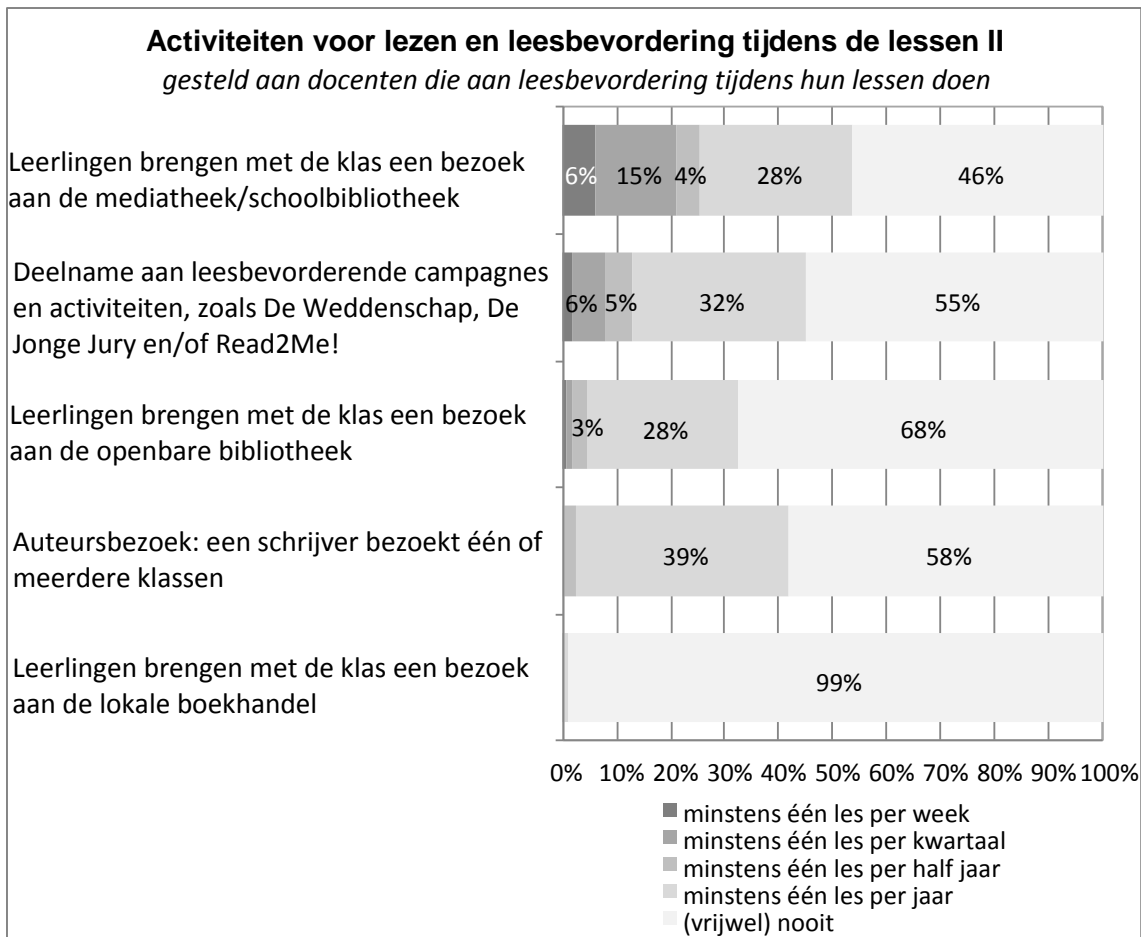

Figuur 3. Activiteiten voor lezen en leesbevordering tijdens de lessen I.

Verschillen naar bouw:

- Vrij lezen: (vrijwel) elke les (44% onderbouw versus 21% bovenbouw).
- Creatieve verwerkingsopdrachten: minstens één les per klas per kwartaal (61% onderbouw versus 41% bovenbouw).
- Boekverslag schrijven: nooit (42% onderbouw versus 20% bovenbouw).

Vervolgens hebben we voor een aantal 'bezoekactiviteiten' die betrekking hebben op leesbevordering gevraagd hoe vaak die worden ondernomen. Het meest (frequent) wordt een bezoek met de leerlingen aan de mediatheek/schoolbibliotheek georganiseerd (6% doet dit minstens één les per week en 15% minstens één les per kwartaal). Het minst (frequent) wordt met leerlingen klassikaal een bezoek aan de lokale boekhandel gebracht (99% doet dit (vrijwel) nooit).

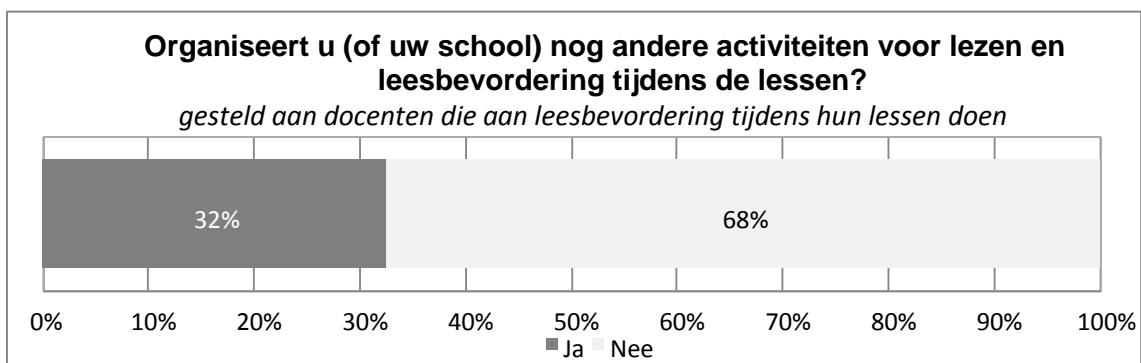

Figuur 4. Activiteiten voor lezen en leesbevordering tijdens de lessen II.

Verschillen naar bouw:

- Auteursbezoek: nooit (73% onderbouw versus 57% bovenbouw).

Een derde van de docenten Nederlands in het vmbo organiseert **nog andere activiteiten** voor lezen en leesbevordering tijdens de lessen (32%).

Figuur 5. 'Organiseert u nog andere activiteiten voor lezen en leesbevordering tijdens de lessen?'

We hebben de docenten gevraagd welke andere activiteiten dit zijn. De meest genoemde activiteiten zijn:

- voorleeswedstrijd
- vrij lezen in de klas tijdens de les/uitval van lessen/na een toets
- poëziewedstrijd
- boekbesprekingen

Kwalitatief vervolgonderzoek

In het kwalitatieve vervolgonderzoek zijn we verder ingegaan op *wat ‘aandacht voor leesbevordering’ concreet inhoudt voor de lessen* van de docenten. Uit de groepsdiscussies blijkt dat er door de docenten op veel verschillende manieren invulling wordt gegeven aan leesbevordering.

Concrete voorbeelden die genoemd worden, zijn:

- Vrij lezen. Zo geeft een docent aan dat leerlingen standaard een leesboek in hun tas moeten hebben.
- De docent leest voor. Zo geeft een docent aan echt op zoek te gaan naar (voorlees)boeken die ingaan op thema’s die bij de belevingswereld van de leerlingen passen.
- De docent laat leerlingen in de klas voorlezen.
- Leerlingen geven een presentatie van het boek dat ze hebben gelezen (al dan niet gevolgd door een gesprek).
- Leerlingen doen een creatieve verwerkingsopdracht (ze maken bijvoorbeeld een trailer, een knutselwerk (één van de docenten laat een soort kijkdoos zien), een poster waarop zij een boek moeten aanbevelen, etc.).
- Leerlingen lezen eerst een boek en maken dan een schriftelijke verwerkingsopdracht (al dan niet voor een cijfer).
- Een schrijver op school uitnodigen (maar dat is prijzig en niet alle schrijvers kunnen goed met de doelgroep omgaan). Zo vertelt een docent dat het schoolbezoek door schrijfster Eva Burgers erg geslaagd was.
- Een boekenmarkt op school organiseren, waarbij de boeken worden aangeprezen door leerlingen van de school.
- Met de klas een openbare bibliotheek bezoeken.

De meeste docenten besteden wel aandacht aan vrij lezen. Daarbij komt ter sprake dat de een werkt met een boekenlijst, waarbij leerlingen een boekverslag moeten maken, terwijl de ander dit boekverslag heeft losgelaten:

“We hebben boekverslagen losgelaten. We willen dat ze lezen, niet dat ze verslagen maken.”

Om lezen te bevorderen, aldus deze docent, mag het ongedwongen zijn, zonder een verplichting van een verslag, recensie, presentatie, een toets of welke andere verplichte vorm dan ook. Veel docenten delen deze mening. Ook een andere docent geeft aan dat zij er op deze ongedwongen manier juist in slaagt om leerlingen te motiveren om te lezen.

“Laat ze lekker onderuit hangen, als ze maar lezen.”

“Ik krijg ze gemotiveerd om te lezen. Dat komt door het uur vrij lezen en ik heb een boekenkast in de klas. Het feit dat ze er niets mee hoeven te doen – het wordt niet getoetst – vinden ze heerlijk.”

Een docent vertelt dat het lezen van boeken die ook verfilmd zijn, bij hen niet is toegestaan. Dit om vooral te bevorderen dat leerlingen lezen en niet een boekverslag maken naar aanleiding van een film.

Leesbevordering door voorlezen of via luisterboeken

Uit het kwantitatieve onderzoek is gebleken dat 28% van de vmbo-docenten één keer per week voorleest (of de leerlingen laat voorlezen). Uit de groepsdiscussies komt naar voren dat het aantal keren dat docenten zelf voorlezen sterk verschilt. Sommigen zien voorlezen echt als een middel om het enthousiasme voor boeken over te brengen, om leerlingen op te laten gaan in een verhaal, en die docenten lezen ook vaak voor. Maar er zijn ook docenten die nooit voorlezen. De meeste docenten blijken niet aan één keer per week voorlezen te komen. De belangrijkste oorzaak daarvan is tijdgebrek: het curriculum omvat meer dan alleen leesbevordering. Daarnaast vinden docenten het lastig om een boek te vinden dat alle leerlingen aanspreekt.

De meeste docenten zien voorlezen, en ook luisterboeken, als een laagdrempelige manier om leerlingen in aanraking te brengen met boeken.

“Zeker omdat leerlingen vaak traag lezen, en dan duurt het eeuwen voor ze een boek uit hebben. Zelf voorlezen gaat veel sneller.”

Eén van de docenten heeft goede ervaringen met het voorlezen van spannende boeken. Een andere docent noemt een boek met twee hoofdpersonen dat zij heeft voorgelezen, *“zodat zowel jongens als meisjes zich met de hoofdpersoon konden identificeren”*.

Luisterboeken worden sporadisch, door sommigen, ingezet, maar daarbij wordt ook de volgende opmerking uitgesproken:

“Hoe check je dan of ze luisterboeken aan hebben of Spotify?”

In het verlengde van de luisterboeken worden twee apps/methoden aangestipt waar enkele docenten goede ervaringen mee hebben: ‘de Luisterbieb’ en ‘Plot26’, een lesmethode Nederlands die werkt met fictieve verhalen als ankerpunt.

De rol van de methode en fictie versus non-fictie

Voor fictie-onderwijs laten de meeste docenten zich niet sturen door hun methode, zo blijkt uit de groepsdiscussies. Zij laten meestal hun methode los en bedenken zelf iets of laten de leerlingen gewoon vrij lezen. Eén docent heeft helemaal geen methode voor het vak Nederlands; deze docent ontwikkelt alles zelf.

Leesbevordering blijkt vooral om fictie te draaien en in veel mindere mate om non-fictie. Maar een docent techniek laat leerlingen bijvoorbeeld ook handleidingen lezen. De leerlingen zijn volgens deze docent alleen geïnteresseerd in lezen als dit aansluit bij hun belevingswereld en/of als het (praktisch) nut voor hen heeft. Een ander concreet voorbeeld van het gebruik van non-fictie voor leesbevordering is *‘leerlingen een recept uit een kookboek laten maken, waarbij ze het zelf moeten lezen’*. Verder merkt een docent op dat leerlingen veel online lezen als het om non-fictie gaat en dat

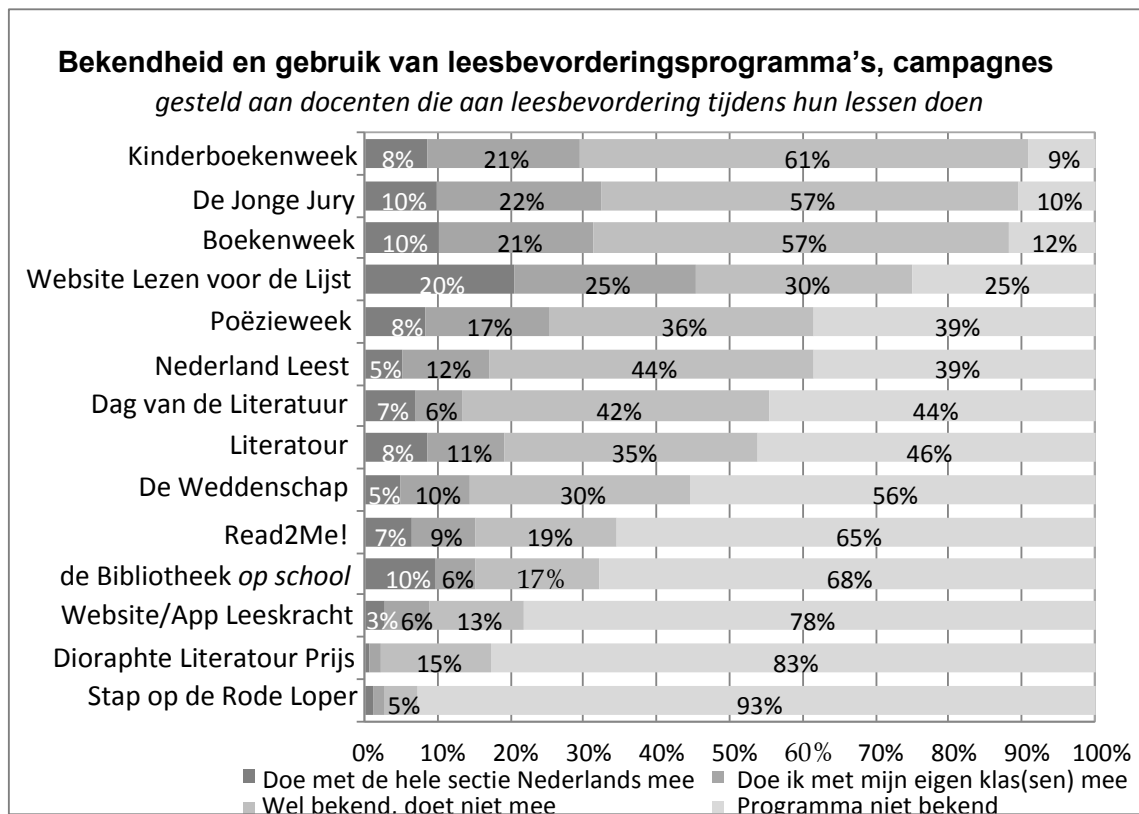
dat ook lezen is. Daarbij erkennen veel docenten dat online lezen vaak ‘onvolwaardig’ is: korte stukjes, weinig diepgang en weinig nieuwe/moeilijke woorden.

Om de *woordenschat* van leerlingen te vergroten – een beperkte woordenschat is een veel voorkomend probleem bij deze doelgroep – geeft één van de docenten aan dat zij goede ervaringen heeft met ‘het woord van de week’. Hierbij werd er elke week een nieuw ‘moeilijk’ woord gepresenteerd dat in elke les (bij elk vak) centraal stond. Zo werden de woorden in zinnen verworven voor elk vak en werden er extra opdrachten rondom dit woord bedacht.

4.2 Leesbevorderingsprogramma’s, leescampagnes en leesactiviteiten

Kwantitatief onderzoek

We hebben de docenten (die tijdens hun lessen aan leesbevordering doen) een aantal leesbevorderingsprogramma’s, leescampagnes en leesactiviteiten voorgelegd met de vraag *welke ze kennen* en *welke ze gebruiken* (indien bekend). Drie van de onderzochte activiteiten zijn bekend bij circa 90% van de docenten: de Kinderboekenweek (91%), De Jonge Jury (90%) en de Boekenweek (90%). De website Lezen voor de Lijst wordt het meest gebruikt (45%: 20% met de hele sectie en 25% met de eigen klas(sen)). Uit analyse blijkt dat 53% van de docenten geen enkel programma gebruikt. Ruim een vijfde (21%) gebruikt één programma. De overigen (26%) gebruiken twee of meer programma’s.

Figuur 6. Bekendheid en gebruik van leesbevorderingsprogramma’s, campagnes.

Verschillen naar leerweg:

- Bekendheid Nederland Leest (52% BB en/of KB versus 68% GL en/of TL).
- Bekendheid de Bibliotheek *op school* (43% BB en/of KB versus 68% GL en/of TL).
- Bekendheid Literatour (51% BB en/of KB versus 62% GL en/of TL).
- Bekendheid Dag van de Literatuur (45% BB en/of KB versus 63% GL en/of TL).
- Geen gebruik Dag van de Literatuur (29% BB en/of KB versus 42% GL en/of TL).
- Gebruik door hele sectie: website Lezen voor de Lijst (12% BB en/of KB versus 27% GL en/of TL).

Verschillen naar bouw:

- Doet niet mee aan Dag van de Literatuur (29% onderbouw versus 53% bovenbouw).

Aan de docenten die hebben aangegeven dat het programma de Bibliotheek *op school* 'op orde' is én hebben aangegeven met de school aan het programma mee te doen, is gevraagd wat de redenen zijn dat de school meedoet aan dit programma. Dit betreft in totaal 21 respondenten. Bijna alle docenten (95%) geeft als reden aan dat de school gebruik kan maken van de expertise van de openbare bibliotheek.

Figuur 7. 'Wat zijn de redenen dat uw school meedoet aan het programma de Bibliotheek *op school*?'

Kwalitatief vervolgonderzoek

Ook tijdens de groepsdiscussies kwamen leesbevorderingsprogramma's, leescampagnes en leesactiviteiten aan bod. Verschillende programma's en campagnes zijn voorgelegd. Aan de docenten is een reactie gevraagd.

Uit het kwantitatieve onderzoek is gebleken dat veel vmbo-docenten meedoen aan de Kinderboekenweek. De docenten in het kwalitatief vervolgonderzoek hebben hier echter geen verklaring voor en doen zelf allemaal niet mee aan de Kinderboekenweek. Zij zijn van mening dat de belevingswereld van kinderboeken niet aansluit bij de belevingswereld van hun leerlingen.

Een docent licht daarover toe dat ze spannende verhalen die voor een wat lager leesniveau zijn geschreven, speciaal heeft aangeschaft.

“Het zijn andere verhalen in de brugklas dan op de basisschool. Dat luistert nauw. Niveauboeken die op leeftijds categorie geschreven zijn: die moet je hebben.”

De website Lezen voor de Lijst blijkt bij veel docenten niet bekend te zijn. Degenen die de site wél kennen, zijn er niet onverdeeld positief over. De site wordt gezien als onoverzichtelijk/moeilijk doorzoekbaar en als *“vooral voor havo- en vwo-leerlingen”*. Opgemerkt wordt dat er te weinig geschikte boeken voor het vmbo op de site staan.

De campagne De Weddenschap is bij slechts een enkeling bekend. De meesten hebben er nog nooit van gehoord. De docent die er informatie over heeft ingewonnen, vond het vooral vaag en te vrijblijvend. Zij heeft er om die reden niets mee gedaan. Men kan dan ook niet aangeven hoe het komt dat er relatief weinig vmbo-docenten aan de campagne meedoen. Het meer concreet/minder vrijblijvend maken zou al een verbetering zijn.

De Jonge Jury blijkt op zich wel bekend te zijn van naam, maar geen van de deelnemers heeft hier weleens iets mee gedaan.

De publicatie *Stuk*, een boek met twintig zorgvuldig geselecteerde voorleesfragmenten, is bij enkele docenten bekend. De ervaring hiermee is niet voor iedereen positief.

“Ik heb er een fragment uit voorgelezen, maar ze vonden het niet leuk.”

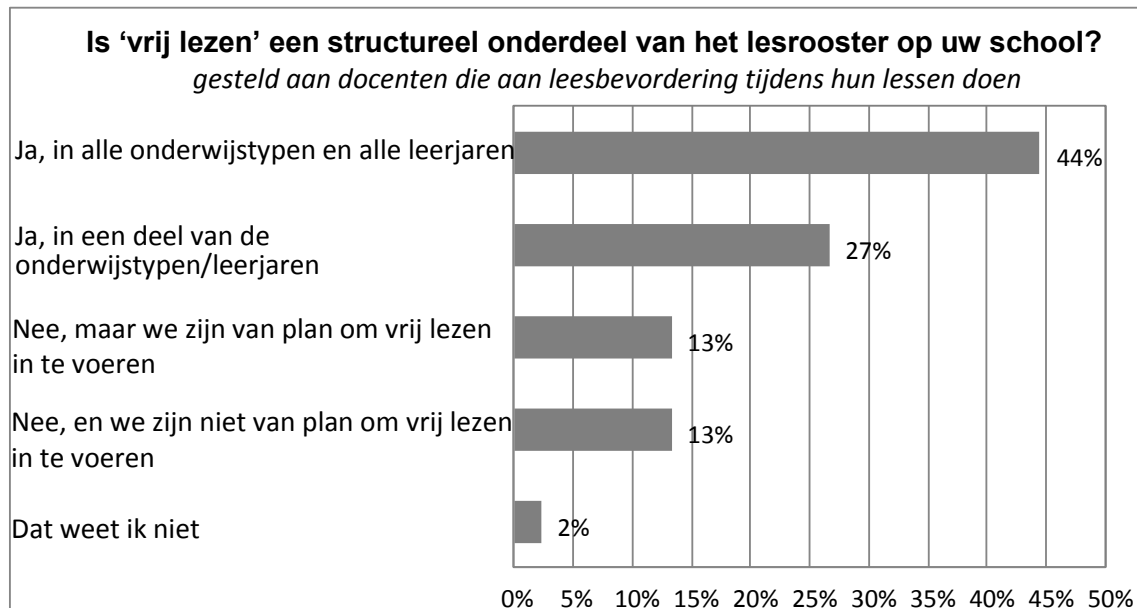
4.3 Vrij lezen en een verplichte leeslijst

4.3.1 Vrij lezen

Kwantitatief onderzoek

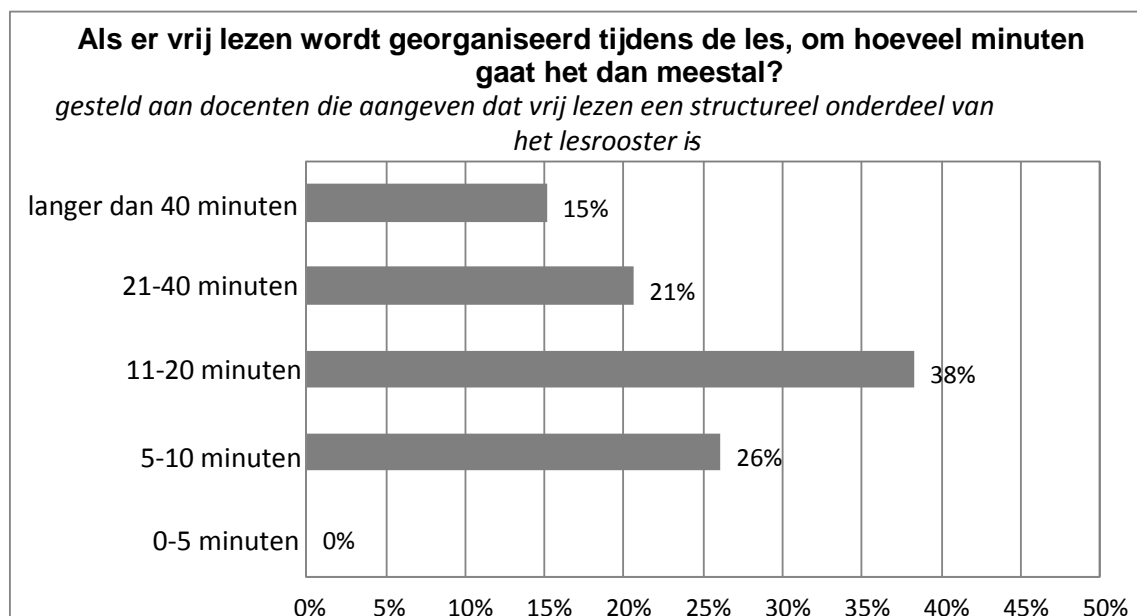
‘Vrij lezen’ wil zeggen dat leerlingen tijdens de les stil lezen in een boek dat ze zelf hebben uitgekozen. Van de docenten die aan leesbevordering doen geeft 71% aan dat vrij lezen een structureel onderdeel is van het lesrooster op hun school: 44% geeft aan dat dat in alle onderwijstypen en in alle leerjaren zo is en 27% geeft aan dat dat in een **deel** van de onderwijstypen en leerjaren het geval is. De meest gegeven antwoorden hierbij zijn:

- Klas 1 en 2 (onderbouw).
- Vmbo/mavo, alle klassen.
- Vmbo basis/kader.

Figuur 8. 'Is 'vrij lezen' een structureel onderdeel van het lestrooster op uw school?'

Aan de docenten die vrij lezen tijdens de les organiseren (71%), hebben we gevraagd om hoeveel minuten het dan meestal gaat. Gemiddeld gaat het om 23 minuten.

Figuur 9. 'Als er vrij lezen wordt georganiseerd tijdens de les, om hoeveel minuten gaat het dan meestal?'

Kwalitatief vervolgonderzoek

In het kwalitatieve vervolgonderzoek zijn we verder ingegaan op het onderwerp vrij lezen. Veel van de deelnemende docenten laten hun leerlingen vrij lezen op school. Zij herkennen ook het beeld dat docenten tegenwoordig meer aandacht hebben voor vrij lezen.

Op sommige scholen is vrij lezen schoolbreed ingevoerd. Leerlingen mogen bijvoorbeeld vrij lezen in de les als ze klaar zijn met hun werkzaamheden; er wordt drie keer per week vrij gelezen op vaste momenten, ongeacht het vak of bij de taalvakken. Maar in de praktijk zijn het toch vooral de docenten Nederlands die hun leerlingen vrij laten lezen tijdens het vak Nederlands. De verwachting onder een aantal docenten is ook dat andere vakdocenten (buiten het vakgebied Taal) het niet zouden tolereren als er van hun al beperkte tijd ook nog tijd besteed zou moeten worden aan lezen.

Eén docent vertelt dat ze op haar school in de gang een soort chillruimte hebben waar leerlingen dan naartoe mogen.

“Dus dat ze niet rechtop achter hun tafel hoeven te lezen, maar lekker kunnen hangen.”

De leerlingen bepalen meestal zelf welke boeken ze lezen. De ene school houdt hierbij wel restricties aan – bijvoorbeeld alleen Nederlandse schrijvers *“omdat boeken vaak rijker zijn als ze in de eigen taal geschreven zijn”* – maar de meeste docenten zijn vrij mild en zijn al blij dat leerlingen überhaupt lezen. Vaak laten zij de leerlingen zelf een boek kiezen (of meenemen van huis), waarbij ze soms creatieve manieren hebben bedacht om leerlingen een boek laten kiezen:

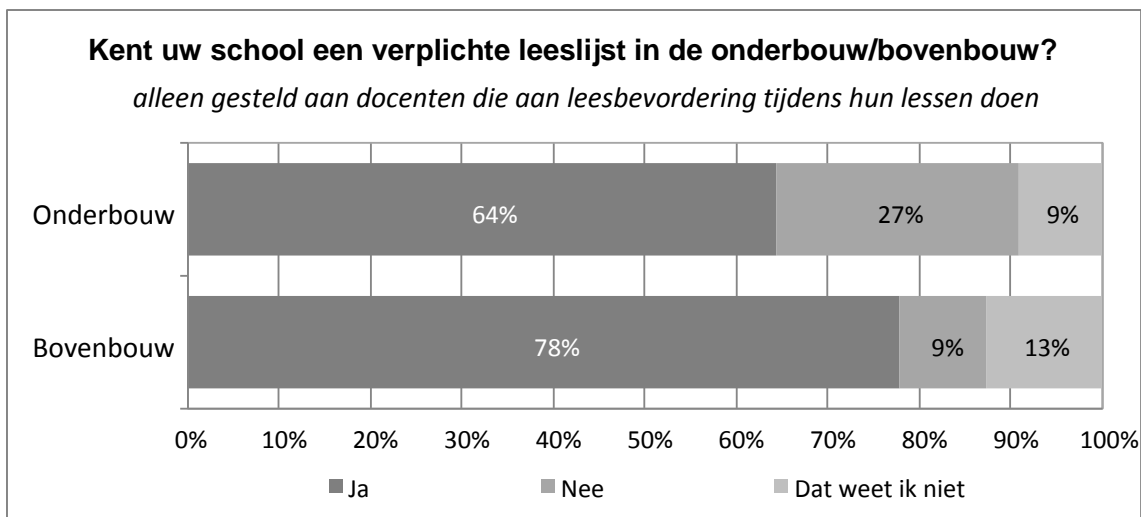
- Een docent laat leerlingen uit een stapel boeken de voor- en achterkant beoordelen en laat de leerlingen vervolgens een keuze maken voor een bepaald boek (en dat gaat de leerling vervolgens lezen).
- Sommige docenten wijzen hun leerlingen op de app Vakantiebieb of andere apps.
- Verschillende docenten laten hun leerlingen heel vrij en laten ze ook stripboeken of luisterboeken lezen.

Fictie (lezen) is in het onderwijs op school volgens sommige docenten een ‘ondergeschoven kindje’. Leesbevordering lijkt exclusief voorbehouden aan de docenten Nederlands en, hoewel het beleid soms anders is, houden docenten van andere vakken het op afstand. Zakelijk en begrijpend lezen komt ook wel bij andere vakken naar voren, maar fictie is voorbehouden aan de docent Nederlands. Dat betekent dat het erg afhangt van de docent zelf wat er daadwerkelijk aan leesbevordering gebeurt.

4.3.2 Een verplichte leeslijst

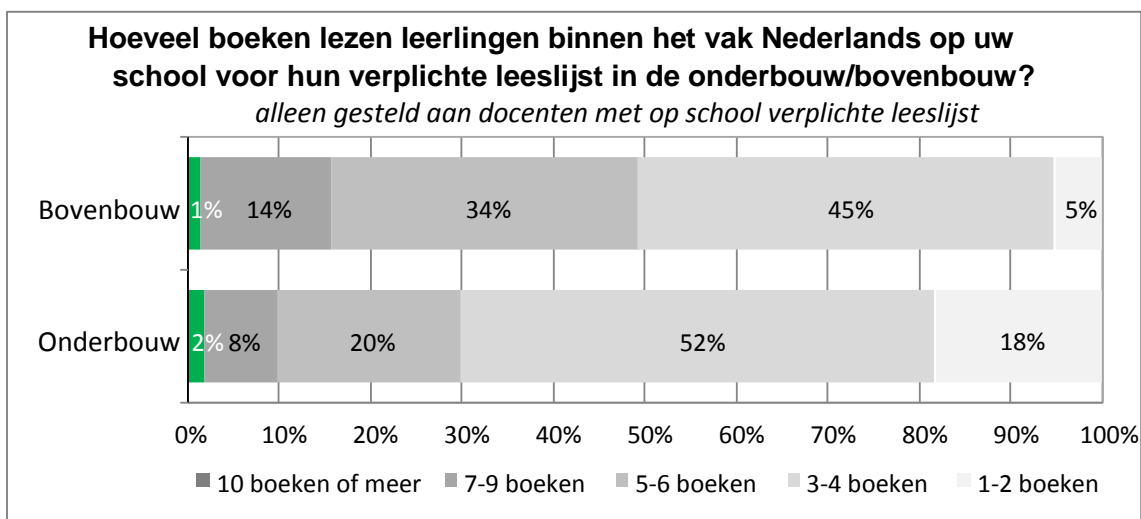
Kwantitatief onderzoek

Aan de docenten die aan leesbevordering doen is gevraagd hoeveel boeken leerlingen binnen het vak Nederlands op school voor hun verplichte leeslijst lezen: in de onderbouw en in de bovenbouw. Een ruime meerderheid van de docenten geeft aan dat de school een verplichte leeslijst kent: in de bovenbouw is dat nog vaker het geval dan in de onderbouw (78% versus 64%); in de onderbouw heeft ruim een kwart van de scholen (27%) **geen** verplichte leeslijst.

Figuur 10. 'Kent uw school een verplichte leeslijst in de onderbouw/bovenbouw?'

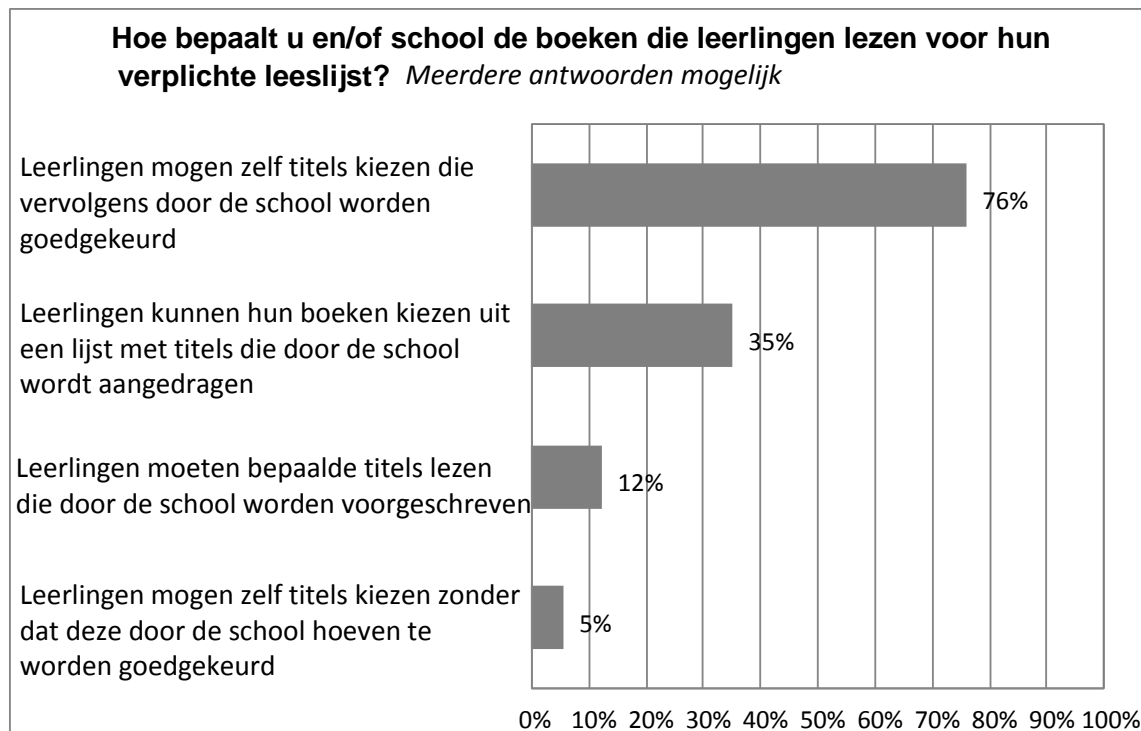
De volgende grafiek geeft inzicht in het aantal boeken dat leerlingen binnen het vak Nederlands lezen voor hun verplichte leeslijst. We hebben het aantal boeken dat leerlingen moeten lezen door middel van een open vraag in kaart gebracht. De meeste boeken worden voor de verplichte leeslijst gelezen in de **bovenbouw** van het vmbo: hier leest 49% van de leerlingen vijf boeken of meer; in de onderbouw is dit 30%.

Figuur 11. 'Hoeveel boeken lezen leerlingen binnen het vak Nederlands op uw school voor hun verplichte leeslijst in de onderbouw/bovenbouw?'

Het gemiddelde in de onderbouw van het vmbo is 4,2 boeken. Het gemiddelde in de bovenbouw van het vmbo is 4,9 boeken.

We hebben de docenten die een verplichte leeslijst hanteren een lijst voorgelegd met manieren waarop de boeken worden bepaald die leerlingen voor die verplichte lijst lezen. Bij 76% van de docenten/scholen mogen de leerlingen **zelf titels kiezen** voor de verplichte leeslijst, die vervolgens in de meeste gevallen door de school worden goedgekeurd. Op ruim een derde van de scholen kiezen leerlingen hun boeken uit een lijst met titels die door de school wordt aangedragen (35%).

Figuur 12. 'Hoe bepaalt u en/of de school de boeken die leerlingen lezen voor hun verplichte leeslijst?'

Verschillen naar bouw:

Leerlingen kunnen hun boeken kiezen uit een lijst met titels die door de school wordt aangedragen (18% onderbouw versus 46% bovenbouw).

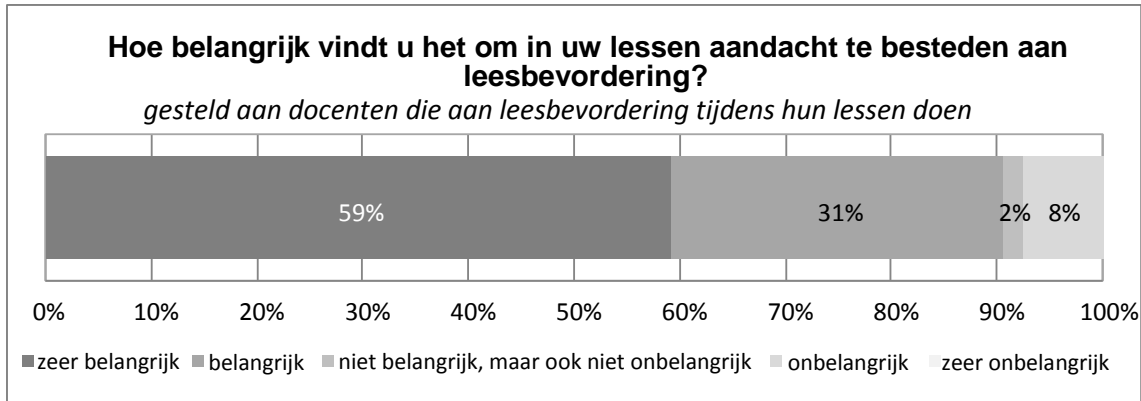
Verschillen naar leerweg:

Leerlingen kunnen hun boeken kiezen uit een lijst met titels die door de school wordt aangedragen (27% BB en/of KB versus 45% GL en/of TL).

4.4 Belang van leesbevordering

Kwantitatief onderzoek

Van de docenten Nederlands in het vmbo die aan leesbevordering doen vindt 90% het (zeer) belangrijk om in de lessen aandacht te besteden aan leesbevordering (zeer belangrijk: 59%; belangrijk: 31%). Een groep van 8% vindt dit (zeer) onbelangrijk.

Figuur 13. 'Hoe belangrijk vindt u het om in uw lessen aandacht te besteden aan leesbevordering?'

Aan de docenten die aan leesbevordering doen (99%, zie pagina 10) is een lijst voorgelegd met mogelijke redenen om tijdens de lessen aandacht te besteden aan leesbevordering. Hun is gevraagd om daaruit de drie (voor hen) belangrijkste redenen te selecteren. Daarnaast konden docenten ook redenen aankruisen die zij wel belangrijk vonden, maar niet tot hun top 3 rekenden. In de volgende grafiek is weergegeven hoe vaak de verschillende redenen door docenten werden geselecteerd. De meest genoemde redenen zijn: om de woordenschat van de leerlingen te vergroten (95%); om de leesvaardigheid van de leerlingen te vergroten (94%); om het leesplezier van leerlingen te bevorderen (91%). De redenen die het minst genoemd worden zijn: om leerlingen het esthetisch genot van taal te laten ervaren (22%); om de literaire competentie van leerlingen te vergroten (19%).

Figuur 14. Belangrijke redenen om aandacht te besteden aan leesbevordering.

Kwalitatief vervolgonderzoek

In het kwalitatieve vervolgonderzoek is gevraagd naar de redenen om veel of juist weinig aandacht te besteden aan leesbevordering, waarom men aandacht voor leesbevordering belangrijk vindt. Hier blijkt dat docenten aandacht voor leesbevordering vooral belangrijk vinden om de top 3 van redenen die al uit het kwantitatieve onderzoek naar voren zijn gekomen (leesvaardigheid vergroten, woordenschat vergroten en leesplezier bevorderen).

Uit beide groepsdiscussies komt naar voren dat docenten het belangrijk vinden dat hun leerlingen 'leeskilometers' maken, omdat veel leerlingen traag lezen (en oefening baart in meer of mindere mate kunst). Ook geven veel docenten aan dat veel lezen goed is voor de woordenschat en dus voor begrijpend lezen. Begrijpend lezen is voor alle andere vakken ook essentieel. Een enkele docent zegt

dit ook letterlijk tegen zijn leerlingen (als motivatie om te lezen), maar anderen vinden het niet nodig om dat zo expliciet tegen hun leerlingen te zeggen.

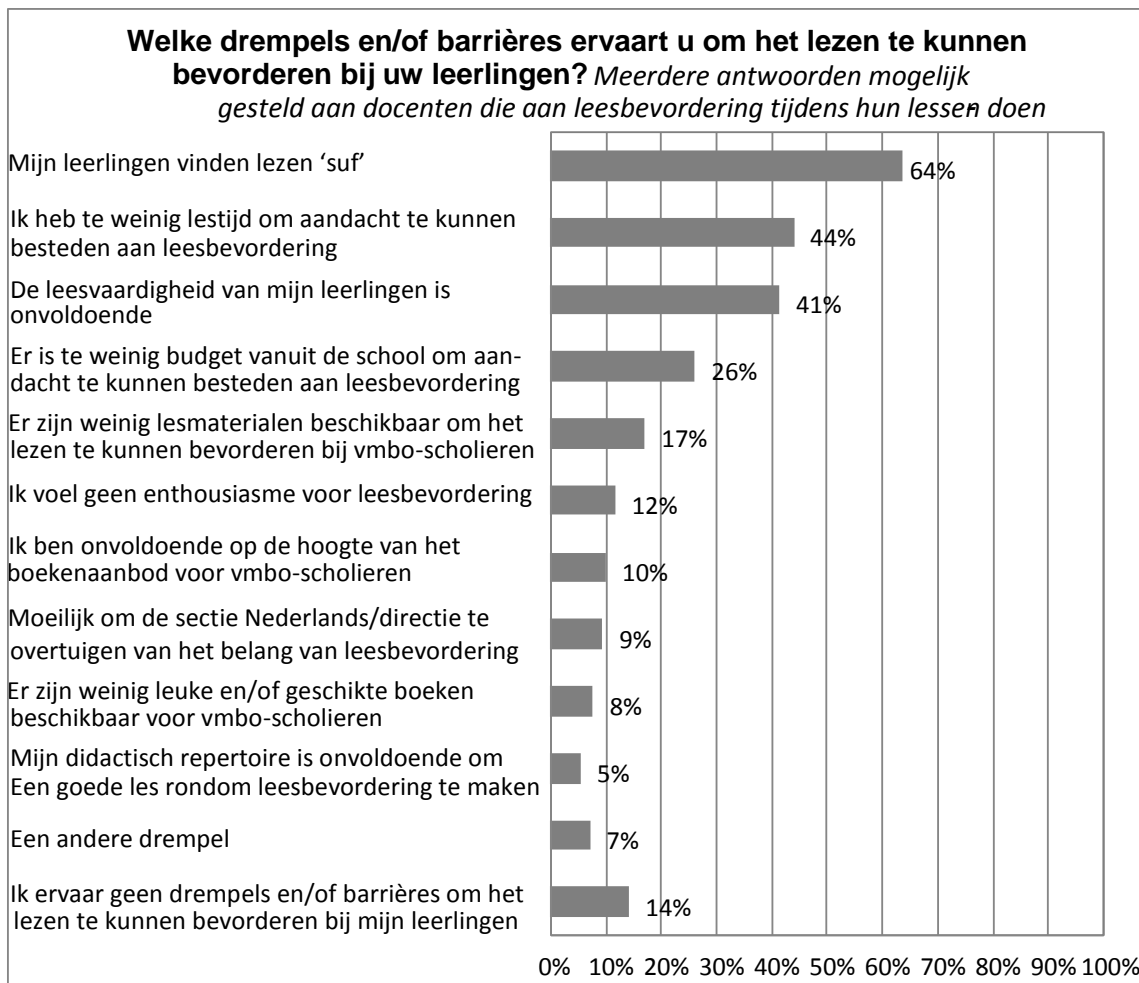
In de groepsdiscussies ging het ook veel over het belang om leerlingen bij te brengen dat lezen leuk en ontspannend is, dat het leuk is om je te verliezen in een verhaal. In de praktijk blijkt dat alles op het gebied van leesbevordering (hoe actief men is, wat men allemaal doet, etc.) staat of valt met het enthousiasme van de docent.

De docent die weinig/nauwelijks aandacht besteedt aan leesbevordering geeft aan dat dit met zijn leerlingenpopulatie te maken heeft: leerlingen uit de lagere sociale milieus die bovendien geen ouders hebben die lezen. Deze leerlingen zijn minder gemotiveerd om te lezen en de docent ziet het niet zitten om aandacht te besteden aan iets waar zijn leerlingen geen interesse voor hebben. Verder heeft zijn school geen mediatheek en heeft hij geen boekenkast in zijn eigen lokaal. Ook gaat hij niet met de leerlingen naar de openbare bibliotheek, iets wat andere docenten vaak wel doen.

4.5 Knelpunten bij leesbevordering

Kwantitatief onderzoek

Aan de docenten die aan leesbevordering doen is een lijst voorgelegd met drempels en/of barrières die ze mogelijk ervaren om het lezen te kunnen bevorderen bij hun leerlingen. Van hen ervaart 86% bepaalde drempels en/of barrières. De meest genoemde drempel is dat leerlingen lezen 'suf' vinden (64%). Deze drempel wordt op afstand gevolgd door 'ik heb te weinig lestijd om aandacht te kunnen besteden aan leesbevordering' (44%) en 'de leesvaardigheid van mijn leerlingen is onvoldoende' (41%). 14% van de docenten ervaart geen drempels/barrières.

Figuur 15. 'Welke drempels en/of barrières ervaart u om het lezen te kunnen bevorderen bij uw leerlingen?'

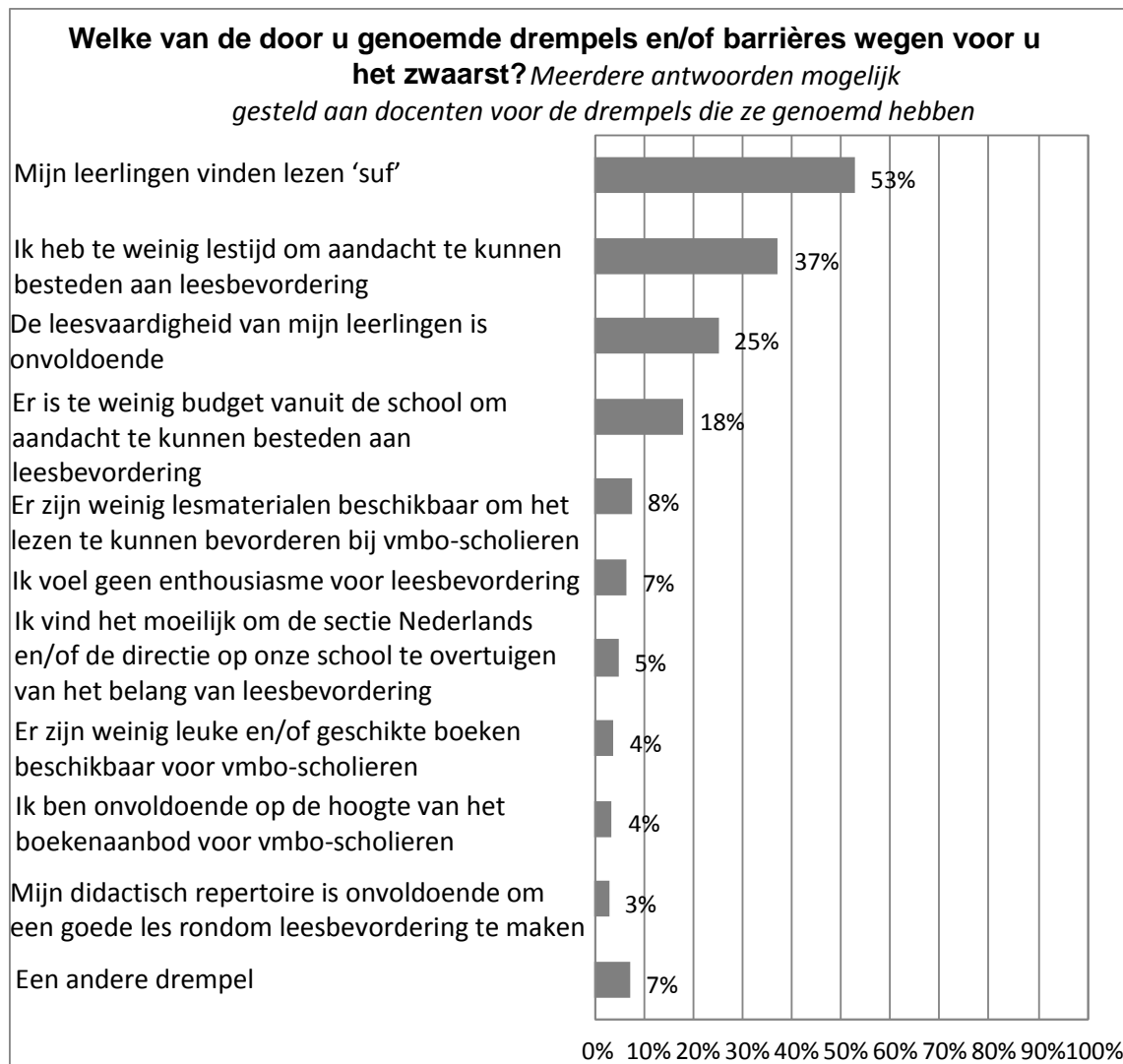
Verschillen naar bouw:

Weinig leuke en/of geschikte boeken beschikbaar voor vmbo-scholieren (11% onderbouw versus 2% bovenbouw).

Verschillen naar leerweg:

Leesvaardigheid van leerlingen onvoldoende (53% BB en/of KB versus 31% GL en/of TL).

Vervolgens hebben we de docenten gevraagd welke van de door hen genoemde drempels en/of barrières het zwaarst weegt. Het zwaarst weegt de drempel dat leerlingen lezen 'suf' vinden (53%), gevolgd door te weinig lestijd om aandacht te kunnen besteden aan leesbevordering (37%) en door 'de leesvaardigheid van mijn leerlingen is onvoldoende' (25%).

Figuur 16. 'Welke van de door u genoemde drempels en/of barrières wegen voor u het zwaarst?'

Verschillen naar bouw:

De drempel dat het didactisch repertoire onvoldoende is om een goede les rondom leesbevordering te maken (9% onderbouw versus 1% bovenbouw).

Verschillen naar leerweg:

De leesvaardigheid van mijn leerlingen is onvoldoende (34% BB en/of KB versus 18% GL en/of TL).

De docenten is gevraagd om de drie drempels die zij als het zwaarst ervaren toe te lichten. De meest gegeven toelichtingen zijn:

Mijn leerlingen vinden lezen 'suf'

- Leerlingen vinden lezen saai/vervelend/moeilijk.
- Leerlingen zijn moeilijk te motiveren om te lezen.
- Leerlingen nemen niet de rust om te gaan lezen; het is niet spannend genoeg.

Ik heb te weinig lestijd om aandacht te kunnen besteden aan leesbevordering

- Het lesprogramma zit al vol met andere verplichtingen.

- Te weinig uren Nederlands per week.

De leesvaardigheid van mijn leerlingen is onvoldoende

- Weinig plezier in lezen door onvoldoende leesvaardigheid.
- Leerlingen haken af bij lange teksten (door onvoldoende concentratie).

Kwalitatief vervolgonderzoek

Tijdens de groepsdiscussies is uitgelegd dat uit het kwantitatieve onderzoek is gebleken dat veel vmbo-docenten aangeven dat *leerlingen lezen suf vinden* en dat dit een drempel vormt om iets aan leesbevordering te doen. De docenten blijken dit beeld inderdaad te herkennen.

De belangrijkste oorzaken daarvan zijn, aldus de docenten:

- Veel leerlingen hebben moeite met lezen. En als je iets niet goed kunt, dan vind je het automatisch niet leuk: dan vind je het suf.
- Leerlingen zijn tegenwoordig erg op beeld gericht en op social media. Ze hebben een korte spanningsboog en kunnen niet lang achter elkaar stil, geconcentreerd lezen. Lang stil zitten is suf.
- Leerlingen begrijpen veel boeken niet. De boeken zijn te moeilijk voor hen en daardoor saai/suf.
- Leerlingen vinden dat lezen nut moet hebben.

“Leerlingen zijn pas geïnteresseerd om te lezen als ze ‘iets doen’ met wat ze lezen. Ze vinden alle fictie stom, omdat het niet functioneel is.”

“Veel pagina’s ‘boek’ schrikt leerlingen af.”

Niet alle docenten zijn ervan overtuigd dat hij/zij erin slaagt om leerlingen aan het lezen te krijgen. Wel proberen veel docenten hun leerlingen te motiveren om boeken te lezen. Zij doen dat op verschillende manieren (zie ook paragraaf 4.1), bijvoorbeeld door zelf enthousiast te zijn, door leerlingen vrij te laten lezen in de klas en/of door voor te lezen. De docenten geven aan dat het voor leerlingen motiverend is als zij een eigen keuze hebben in wat ze lezen. Eén van de docenten laat elke leerling een lijst van alle boeken bijhouden die gelezen zijn voor het vak Nederlands. Leerlingen moeten elk boek dat nieuw op de lijst komt een ‘-’ of ‘+’ geven. Aan het einde van het jaar komt er dan een lijst van boeken die veel leerlingen een ‘+’ hebben gegeven en die dus voor veel leerlingen leuk zijn om te lezen. Een andere docent noemt een methode waarbij het lezen van een boek in de vorm van een game werd gegoten: de leerlingen konden door opdrachten te maken rond het boek dat ze lasen ‘experience points’ behalen en hogere ‘levels’ bereiken.

Vervolgens is tijdens de groepsdiscussies aangekaart dat er op het vmbo relatief veel leerlingen zijn met een *zeer lage of zelfs te lage leesvaardigheid*. Dit probleem wordt inderdaad onderkend door de docenten. Zij proberen deze leerlingen toch te motiveren om te lezen, door hun bijvoorbeeld stripboeken aan te bieden of luisterboeken, digitale boeken, gemakkelijke boeken of speciale boeken voor kinderen met dyslexie. Ook door zelf voor te lezen proberen sommige docenten hun leerlingen te motiveren. Voorts geven enkele docenten aan bewust geen cijfers te geven, zodat de dwang om te

presteren bij het lezen van fictie wordt weggehaald en het plezier daar hopelijk voor in de plaats komt.

Differentiëren (als het gaat om lezen) doen sommige docenten wél en andere niet. Zo laat een docent een leerling met een lage leesvaardigheid wél een stripboek lezen, terwijl een leerling die beter leest dat niet mag. Ook geven veel docenten adviezen aan hun leerlingen over welk boek ze niet of juist wél zouden moeten lezen. Verschillende docenten geven aan dat hun leerlingen steeds een niveau hoger moeten gaan lezen. Docenten die niet differentiëren op het gebied van lezen geven aan dat ze al blij zijn dat leerlingen überhaupt iets lezen.

“Ik gebruik digitale boeken voor leerlingen met een lees- of leerachterstand of leerlingen die heel graag gebruikmaken van een digitale versie. Hierbij moet het scherm wel naar mij gekeerd staan, zodat ik kan checken wat ze doen.”

“Zolang ze maar lezen – dat is al moeilijk genoeg.”

De *boekencollectie* lijkt een positieve rol te spelen bij de mate waarin docenten aandacht hebben voor leesbevordering. Maar als de school dicht bij de openbare bibliotheek gevestigd is en daar een goede samenwerking mee heeft (bijvoorbeeld gratis pasjes voor alle leerlingen), is de openbare bibliotheek een goed alternatief. Wat in ieder geval duidelijk uit de groepsdiscussies naar voren komt, is dat als leerlingen op wat voor manier dan ook – via ouders, school, docent, bibliotheek, etc. – gemakkelijker in aanraking met leuke boeken komen, dit leesbevorderend werkt.

Enkele uitzonderingen daargelaten heeft elke docent wel óf een boekenkast in de klas óf een mediatheek op school (en voor de meerderheid geldt dat ze over zowel een boekenkast als een mediatheek beschikken). Over de boekencollectie wordt opgemerkt dat dit een dure aangelegenheid is, zeker als het gaat om het actueel houden van de collectie. Sommige scholen hebben een prachtige collectie, andere hebben een verouderde collectie.

Tijdens de groepsdiscussies hebben we de docenten gevraagd of zij nog *aanvullende middelen en/of kennis* kunnen gebruiken als het gaat om (meer) aan leesbevordering te doen. Veel docenten geven aan dat dit voor hen inderdaad geldt.

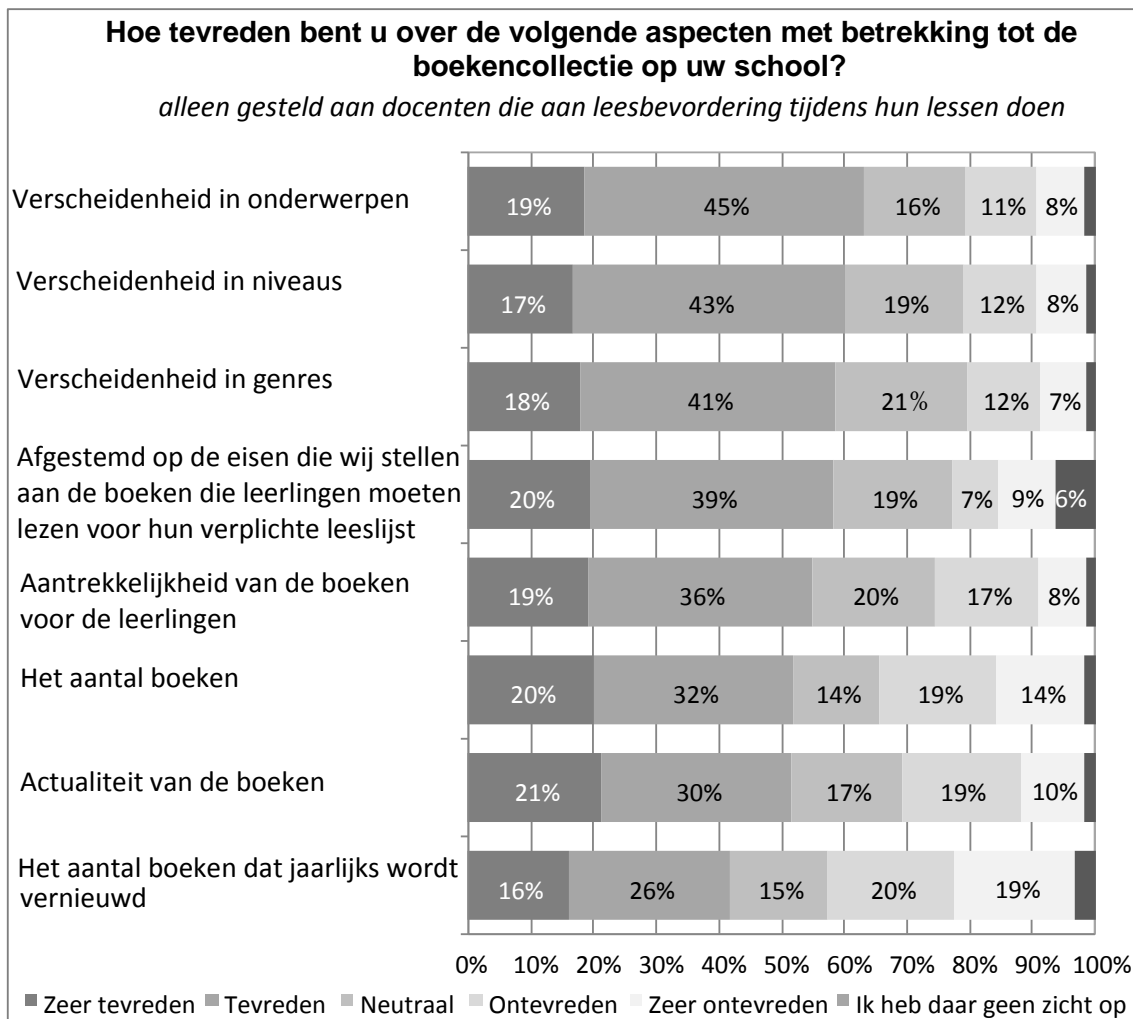
Concrete voorbeelden van aanvullende middelen en/of kennis die uit de groepsdiscussies naar voren komen, zijn:

- Een goed (beter) overzicht van actuele titels van (jongeren)boeken die geschikt zijn voor het vmbo, met een korte beschrijving van genre, inhoud, etc. (vaak genoemd). Bijvoorbeeld via een mail of nieuwsbrief van een uitgeverij of via een database die je zou kunnen raadplegen.
- Een overzicht van geschikte korte verhalen of leesfragmenten (geschikte, voorgeselecteerde leespassages uit romans) of boeken met korte verhalen.
- Boekposters (à la Lemniscaat).
- Filmpjes/trailers over een boek.
- Eventueel figuren/karakters die je neer kunt zetten in de klas.
- Concrete lesideeën/methoden/opdrachten.

4.6 Boeken op school

Kwantitatief onderzoek

We hebben aan de docenten gevraagd hoe tevreden ze zijn over de boekencollectie op hun school. Over alle onderzochte aspecten is meer dan de helft van de docenten (zeer) tevreden, met uitzondering van het aantal boeken dat jaarlijks wordt vernieuwd (hierover is 42% (zeer) tevreden). Het meest tevreden zijn de docenten over de verscheidenheid in onderwerpen (64% (zeer) tevreden). Relatief veel docenten zijn (zeer) ontevreden over het aantal boeken dat jaarlijks wordt vernieuwd (39%), het aantal boeken (33%), de actualiteit van de boeken (29%) en de aantrekkelijkheid van de boeken voor leerlingen (25%).

Figuur 17. 'Hoe tevreden bent u over de volgende aspecten met betrekking tot de boekencollectie op uw school?'

Verschillen naar bouw:

(Zeer) tevreden over 'afgestemd op eisen die wij stellen aan de boeken die leerlingen moeten lezen voor hun verplichte leeslijst' (46% onderbouw versus 61% bovenbouw).

We hebben de docenten gevraagd hun antwoord toe te lichten. De meest gegeven toelichtingen zijn:

Positief

- Actueel en uitgebreid aanbod van boeken.
- Genoeg budget voor uitbreiding van de collectie.
- Enthousiaste collega's of medewerkers in de bibliotheek/mediatheek.

Negatief

- Weinig/geen budget voor aanschaf van nieuwe boeken.
- Geen eigen boekencollectie op school.
- Verouderde collectie.

Nadere analyse

We hebben een nadere analyse gemaakt en de docenten in drie groepen verdeeld: wél deelname aan de Bibliotheek *op school*; geen deelname aan de Bibliotheek *op school* maar wel een mediatheek; geen deelname aan de Bibliotheek *op school* en ook geen mediatheek. De in de tabel gegeven percentages betreffen een optelling van de categorieën 'zeer tevreden' en 'tevreden'. We zien dat met name het ontbreken van een mediatheek een grote invloed heeft op de tevredenheid van de docenten. Alle verschillen tussen groep 3 enerzijds en groep 2 en 1 anderzijds zijn significant.

Tabel 1

Percentages docenten die tevreden zijn over (verschillende aspecten van) de boekencollectie op school

	(1) Wél de Bibliotheek <i>op school</i> (n=21)	(2) Geen de Bibliotheek <i>op school</i> , wél mediatheek (n=196)	(3) Geen de Bibliotheek <i>op school</i> , geen mediatheek (n=136)	Totaal (n=353)
Verscheidenheid in onderwerpen	80%	79%	36%	64%
Verscheidenheid in niveaus	79%	77%	32%	60%
Verscheidenheid in genres	70%	77%	30%	59%
Afgestemd op de eisen die wij stellen aan de boeken die leerlingen moeten lezen voor hun verplichte leeslijst	70%	76%	29%	59%
Aantrekkelijkheid van de boeken voor de leerlingen	75%	69%	30%	55%
Het aantal boeken	65%	69%	24%	52%
Actualiteit van de boeken	58%	70%	24%	51%
Het aantal boeken dat jaarlijks wordt vernieuwd	40%	61%	13%	42%

4.7 De 'ideale' manier om leerlingen aan het lezen te krijgen

Kwalitatief onderzoek

In het kwalitatieve onderzoek hebben we de deelnemers aan de groepsdiscussies in groepjes van circa drie docenten verdeeld, waarna een groepsopdracht volgde. De opdracht luidde: 'Bedenk hoe je vmbo-leerlingen aan het lezen zou kunnen krijgen en hoe Stichting Lezen docenten zou kunnen helpen als het gaat om informatie over actuele boeken.' Elk groepje heeft vervolgens zijn 'ideaal' gepresenteerd.

Groepje A

- Een YouTube-kanaal aanmaken met informatie voor docenten: nieuwe boeken, leuke opdrachten, bekende Nederlanders die stukjes uit boeken voorlezen.
- Bekende Nederlanders inzetten die op school een stukje komen voorlezen.
- De website Lezen voor de Lijst aanpassen voor vmbo-leerlingen of een nieuwe website ontwikkelen.

Groepje B

- Voorlezen op school door bekende Nederlanders.
- Informatie sturen naar scholen bij het uitkomen van nieuwe boeken voor de doelgroep.
- Lagere tarieven hanteren voor schrijversbezoeken op school.
- Visuele inleidingen maken.
- Korte verhalen aanbieden.

Groepje C

- Een digitale versie van een boek als *Stuk*, zodat je het met leerlingen kunt delen.
- De Weddenschap concreter maken.
- Passende boeken aanraden.
- Intermediair zijn tussen uitgeverijen en scholen (Stichting Lezen als intermediair).
- Stichting Lezen 'Schrijver in de klas' laten organiseren.
- Korte verhalen uitbrengen die gericht zijn op het vmbo.
- Er op de een of andere manier voor zorgen dat het belang van lezen wordt overgebracht op vmbo-leerlingen.
- Boektrailers maken die docenten in de klas kunnen laten zien.

Groepje D

- Promotiemateriaal ontwikkelen: flyers, posters om de lokalen gezellig te maken.
- Een speed date organiseren.
- Scholen in contact brengen met uitgevers.
- Zorgen voor betaalbare boeken. Bijvoorbeeld: Bulkboeken (bestaan die nog?).
- Lezen functioneel maken voor leerlingen (in zowel Techniek, Horeca als Groen).

Groepje E

- Een leesapp met input van leerlingen.
- Een bekende Nederlander die een fragment van een leesboek voorleest.
- Bulkboek-jeugdboeken (goedkope sets van 30).

- Een site met vlogs waarin leerlingen vertellen over een door hen gelezen boek.
- Elk halfjaar een top 10 van gelezen jeugdboeken publiceren (op leeftijdscategorie).
- Speed daten over boeken.
- Thema's tijdens het schooljaar met daarbij behorende boeken.
- Nederland Leest voor de jeugd (of een fragment van een boek).
- Jaarlijks een uitgave van *Stuk*.

Groepje F

- De uitgave *Stuk* (korte verhalen).
- Een kort verhaal met daarbij een paar vragen (als verwerkingsopdracht).
- Zorgen dat 'Schrijver in de klas' goedkoper wordt en dat je weet welke schrijver geschikt is voor de doelgroep vmbo-leerlingen.
- Goedkopere boeken.
- Een app om erachter te komen welk boek bij je past (bijvoorbeeld op onderwerp).
- Foldertjes met informatie, zoals 'Lezen in de klas'.
- Een beslisboom om de juiste boeken voor de juiste doelgroep (qua leesniveau) te vinden.

Groepje G

- 'Schrijver in de klas' goedkoper maken.
- Een app ontwikkelen.
- Trailers van boeken maken.
- Bekende vloggers over boeken laten vertellen.
- De betrokkenheid van ouders vergroten.
- Meer korte verhalen die aansluiten bij de belevingswereld van leerlingen.
- Zorgen voor een keuze in verwerkingsopdrachten.
- Maatwerk bieden in de keuze van het boek.
- Lezen vakoverstijgend inzetten (bijvoorbeeld projectmatig).
- Een leesvriendelijke leesomgeving creëren.

Rode draad

De 'rode draad' van de suggesties is als volgt:

- Een bekend iemand (vlogger, BN'er) boeken laten promoten (al dan niet door hem/haar voor te lezen op school en/of in een vlog).
- Korte verhalen van bekende schrijvers uitgeven (in een online database of vergelijkbaar met de uitgave *Stuk*).
- Titels gemakkelijker/beter ontsluiten (bijvoorbeeld: door docenten op de hoogte te brengen van nieuw uitgebrachte titels van boeken; door de website Lezen voor de Lijst aan te passen en meer geschikt te maken voor het vmbo; door een leesapp te ontwikkelen).
- Schrijvers in de klas uitnodigen en dat vooral goedkoper maken dan het nu is.
- Goedkopere uitgaven van boeken creëren.
- Zorgen voor (meer) contact tussen uitgeverijen en scholen.
- Boektrailers maken (filmpjes).
- Promotiemateriaal/posters ontwikkelen (voor de leslokalen van docenten Nederlands).
- Goede verwerkingsopdrachten ontwikkelen.

Stichting Lezen zou volgens de docenten een intermediair/initiator kunnen zijn bij meerdere van de gesuggereerde acties. Ook is geopperd dat Stichting Lezen wellicht zelf gastlessen zou kunnen geven om leerlingen enthousiast te maken voor lezen – dus dat Stichting Lezen op school komt en enthousiast vertelt over bepaalde boeken.

5 Conclusies en aanbevelingen

5.1 Conclusies

Hoewel veel vmbo-docenten Nederlands drempels en knelpunten ervaren in het leesbevorderingsonderwijs, vindt de overgrote meerderheid (90%) van de docenten het (zeer) belangrijk om lezen (fictie en non-fictie) te stimuleren. 99% besteedt tijdens de lessen Nederlands aandacht aan leesbevordering.

Leesbevordering structureel maken

Er is echter winst te behalen door leesbevordering in het vmbo meer structureel maken. Veel docenten (80%) geven aan dat leesbevordering deel uitmaakt van het (taal)beleidsplan van de school, maar het gebruik van een specifiek leesplan komt nog niet veel voor. Op dit punt kan verdere verbetering worden gerealiseerd. Structurele leesbevordering vraagt ook om professionals binnen de school die verantwoordelijk zijn voor het lees(bevorderings)beleid, zoals een taal- of leescoördinator. Op 40% van de scholen is een dergelijke collega nog niet aanwezig.

Er is ook winst te behalen door middel van regelmatige samenwerking met de plaatselijke bibliotheek. Slechts 48% van de docenten geeft aan dat die samenwerking bestaat, 68% brengt (vrijwel) nooit met leerlingen een bezoek aan de plaatselijke bibliotheek. Bijna de helft van de ondervraagden bezoekt overigens ook de schoolbibliotheek niet met leerlingen, en nog geen 20% doet mee aan het programma de Bibliotheek *op school*. Verder is de nascholing op het gebied van leesbevordering voor verbetering vatbaar. Slechts een kwart van de ondervraagden geeft aan dat dit gebeurt.

Leesactiviteiten

Bijna alle vmbo-docenten Nederlands doen aan leesbevordering tijdens hun lessen, waarvan vrij lezen de meest georganiseerde activiteit is. Op veel scholen geldt dat vrij lezen een structureel onderdeel van het lesrooster is voor een deel van de leerlingen, bijvoorbeeld voor leerlingen in de onderbouw. Het zou goed zijn om dit voor alle leerlingen structureel te organiseren. Vrij lezen draagt bij aan de lees- en taalvaardigheid en vergroot het plezier in lezen.

Veel meer werk kan worden gemaakt van boekpromotie en -introdactie door docenten. De meest voor de hand liggende leesbevorderingsactiviteit, voorlezen, wordt door slechts 28% van de ondervraagde docenten regelmatig uitgevoerd (minstens eenmaal per week). Het houden van boekgesprekken blijkt ook een ondergeschoven kindje, terwijl daar veel winst valt te behalen voor wat betreft de beleving van verhalen. Het traditionele boekverslag, waarvan bekend is dat het niet bijdraagt aan de leesmotivatie, is juist nog steeds zeer gangbaar.

Op een deel van de scholen laat de boekencollectie nog te wensen over. Docenten zijn wel tevreden over de inhoud van het aanbod, maar de collectie veroudert snel. Relatief veel docenten zijn (zeer) ontevreden over het aantal boeken dat jaarlijks wordt vernieuwd (39%), het aantal boeken (33%), de actualiteit van de boeken (29%) en de aantrekkelijkheid van de boeken voor leerlingen (25%).

Leeslijst

Voor de (verplichte) leeslijst op school lezen leerlingen in de onderbouw van het vmbo gemiddeld 4,2 boeken; in de bovenbouw is dat 4,9 boeken. Op ruim driekwart van de scholen mogen leerlingen zelf titels kiezen voor de boekenlijst die door de school moeten worden goedgekeurd. Op ruim een derde van de scholen kiezen leerlingen hun titels uit een boekenlijst die door de school wordt aangedragen. Op slechts 12% van de scholen moeten leerlingen verplichte titels lezen. We kunnen dus stellen dat er redelijk veel vrije ruimte is voor leerlingen om een boek te kiezen dat bij hen past.

Leesbevordering met campagnes, programma's en activiteiten

Van alle onderzochte leesbevorderingsactiviteiten zijn er drie bekend bij circa 90% van de docenten: de Kinderboekenweek (91%), De Jonge Jury (90%) en de Boekenweek (90%). De Kinderboekenweek is weliswaar het bekendst, maar is in feite bedoeld voor leerlingen van de basisschool. Uit de onderzoeksgegevens wordt niet duidelijk in hoeverre de Kinderboekenweek ook daadwerkelijk wordt ingezet.

De website Lezen voor de Lijst wordt het meest gebruikt (45%: 20% met de hele sectie en 25% met de eigen klas(sen)). Van de 14 onderzochte activiteiten zijn 6 activiteiten bij de helft van de docenten (of meer) niet bekend. Er zijn zodoende nog 6 leesbevorderingsprogramma's waar duidelijk nog gewerkt moeten worden aan de bekendheid.

Docenten vinden lang niet alle campagnes, programma's en activiteiten geschikt voor hun leerlingen. Het aangeboden materiaal is te moeilijk of juist te saai voor de leerlingen.

Knelpunten

Het grootste knelpunt bij leesbevordering in het vmbo is dat lezen geen positief imago heeft: leerlingen vinden het 'suf', ervaren veel docenten (64%). Daarnaast vindt 44% van de docenten dat er te weinig tijd is in het lesprogramma om aandacht te geven aan leesbevordering. Lezen gaat veel leerlingen ook niet eenvoudig af, zegt 41% van de leraren: hun leesvaardigheid is onvoldoende. Ruim een kwart van de docenten is van mening dat er te weinig budget is om aandacht te kunnen besteden aan leesbevordering, en 17% vindt dat er te weinig geschikt lesmateriaal is om het lezen bij leerlingen te kunnen bevorderen. 12% van de docenten voelt zelf geen enthousiasme voor leesbevordering. Overigens ervaart 14% van de ondervraagden helemaal geen knelpunten bij leesbevordering.

5.2 Aanbevelingen

Structurele aanpak

Het belang van goed kunnen lezen is misschien wel bekend bij veel docenten, maar dat leidt niet op alle scholen tot meer, beter en structureel leesbevorderingsonderwijs. Een school die werk wil maken van leesbevordering moet beginnen met het structureel maken van dit programmaonderdeel. Een goede aanpak is nog te vaak afhankelijk van de inspanningen en het enthousiasme van individuele docenten. Leesbevordering opnemen in het taalbeleidsplan of, liever nog, in een leesplan draagt bij aan een duurzame aanpak. De betrokkenheid van de directie is daarbij van belang, maar zeker ook het aanstellen van een taal- of leescoördinator, die verantwoordelijk is voor de

ontwikkeling en uitvoering van het beleid. Belangrijk zijn goede, regelmatig terugkerende leesbevorderingslessen en ruimte voor vrij lezen in alle jaren. Daarnaast doen scholen er goed aan om voor leesbevordering jaarlijks een geormerkt budget vast te leggen (voor boekencollectie, auteursbezoeken, deelname aan leescampagnes e.d.). Samenwerking met de plaatselijke bibliotheek en/of deelname aan het programma de Bibliotheek *op school* kan veel meer gestimuleerd worden. Tot slot doen we de aanbeveling om docenten zich meer te laten scholen op het gebied van leesbevordering.

De docent

Leesbevordering staat of valt met de deskundigheid en het enthousiasme van de docent; beide zijn essentieel om leerlingen aan het lezen te krijgen. Een docent die competent is op het gebied van leesbevordering heeft niet alleen een positieve houding ten opzichte van lezen, maar beschikt ook over kennis van recente en geschikte boeken en over voldoende didactisch repertoire om boeiende leesbevorderingslessen te ontwerpen en te geven. Er is veel winst te behalen met werkvormen als boekintroduktie en voorlezen door de docent. Dit kost relatief weinig tijd en kan vaak worden ingezet. Dat gebeurt nog te weinig. Ook moet er meer tijd worden besteed aan het houden van boekgesprekken waarbij de beleving van het verhaal centraal. Uit onderzoek weten we dat dit een belangrijke verwerkingsvorm is. De docent gaat daarbij in gesprek met zijn/haar leerlingen, of de leerlingen kunnen onderling gesprekken voeren over gelezen boeken.

Uitdagende verwerkingsopdrachten

Dat het traditionele boekverslag geen positief effect heeft op het leesplezier van leerlingen mag inmiddels als bekend worden verondersteld. Veel vmbo-leerlingen die niet van lezen houden, worden met het boekverslag dubbel gedemotiveerd. In de groepsgesprekken geven tegenstanders van boekverslagen aan zo weinig mogelijk eisen te stellen aan het vrij lezen: om lezen te kunnen bevorderen moet lezen ongedwongen zijn, vinden zij.

Veel docenten werken ondertussen met creatieve en uitdagende verwerkingsopdrachten. Het zou goed zijn om deze creatieve ideeën op een toegankelijke en openbare plek bijeen te brengen, zodat ze door geïnteresseerde docenten gebruikt kunnen worden.

Toegang tot boeken

Wie leerlingen in contact wil brengen met een ruime collectie boeken, ontkomt er niet aan hen regelmatig mee te nemen naar de schoolbibliotheek of de plaatselijke bibliotheek. De collectie van de schoolbibliotheek dient actueel en aantrekkelijk te zijn en er moet voldoende keuze zijn voor leerlingen. Het landelijke programma de Bibliotheek *op school*, waarbij scholen nauw en structureel samenwerken met de plaatselijke bibliotheek, is bij veel docenten nog niet bekend.

Suf imago

Veel vmbo-docenten worstelen met het probleem dat leerlingen lezen niet leuk vinden en het ook niet goed kunnen. De Duitse onderzoekster Christine Garbe geeft dat aan lezen niet leuk vinden in feite incompetentie ten grondslag ligt. Zwakke lezers haken eerder af. Voor de vorming van leesmotivatie en het verwerven van leescompetentie is de leerling nadrukkelijk aangewezen op de

persoonlijke ondersteuning van volwassenen.³ Bijzonder hoogleraar leesgedrag Roel van Steensel stelt dat vmbo-leerlingen zeker gemotiveerd kunnen worden voor lezen wanneer er wordt aangesloten bij interesses, gevoelens van competentie en sociale motivatie, en wanneer leerlingen zich ondersteund voelen in hun autonomie.⁴ Leesmotivatie en leesvaardigheid hangen dus in veel gevallen nauw samen, hoewel ook goede lezers soms niet gemotiveerd zijn om te lezen.

Wat kan er worden gedaan om lezen van het 'suffe' imago af te helpen? De volgende aanbevelingen bieden geen garanties, maar kunnen minder gemotiveerde lezers wel op weg helpen.

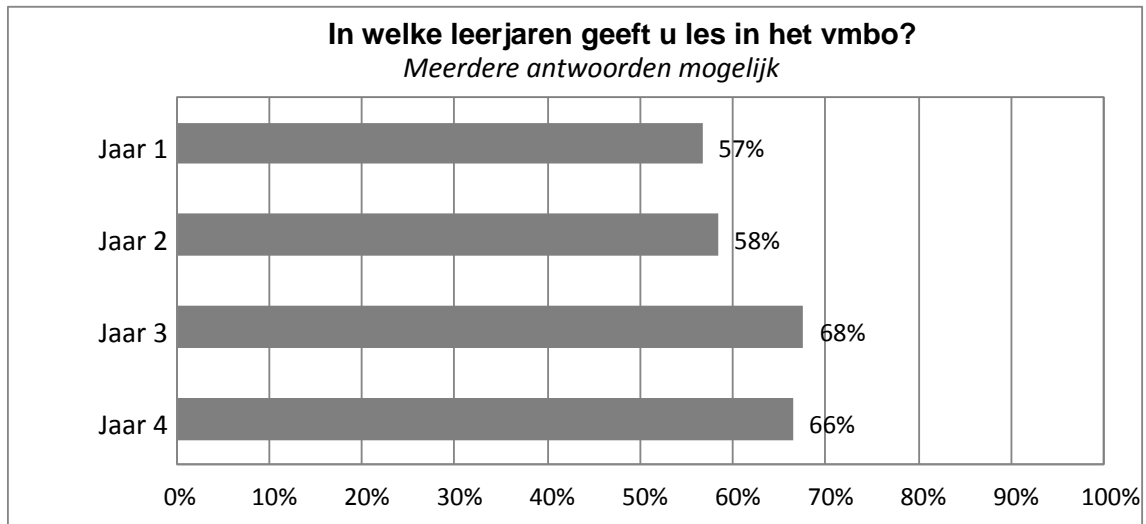
- Lees vaak voor. Voorlezen is de meest directe manier om met de inhoud van een boek kennis te maken.
- Introduceer regelmatig nieuwe boeken, zowel fictie als non-fictie. Onbekend maakt onbemind. Veel leerlingen zijn niet bekend met boeken.
- Reserveer tijd voor vrij lezen: liefst een paar keer per week. Laat geen verplichte teksten lezen bij vrij lezen, maar geef leerlingen juist keuzevrijheid.
- Zorg voor een gevarieerde collectie in de klas. Er moet iets te kiezen zijn. Houd rekening met smaak- en niveauverschillen. Veel leerlingen houden van het lezen van tijdschriften.
- Maak gebruik van sociale motivatie door leerlingen onderling over boeken te laten spreken.
- Realiseer je als docent dat je een rolmodel bent. Lees dus zelf ook, ook tijdens de tijd voor vrij lezen. Straal enthousiasme uit voor lezen en toon interesse voor wat leerlingen lezen.
- Laat het beoordelen van lezen en leesopdrachten zoveel mogelijk achterwege.
- Straal als school uit dat lezen belangrijk is. Ook docenten die geen Nederlands geven, hebben daar een rol in. Leg het belang van goed kunnen lezen uit aan leerlingen.
- Ontwikkel deskundigheid op het gebied van lezen en leesbevordering.

³ Garbe, C. (2015). Hoe worden kinderen betrokken en competentie lezers? Resultaten van het onderzoek naar leessocialisatie. In: Schram, D. (Ed.) *Hoe maakbaar is de lezer? De doorgaande leeslijn in wetenschappelijk perspectief* (pp 21-39). Stichting Lezen Reeks 25. Delft: Eburon.

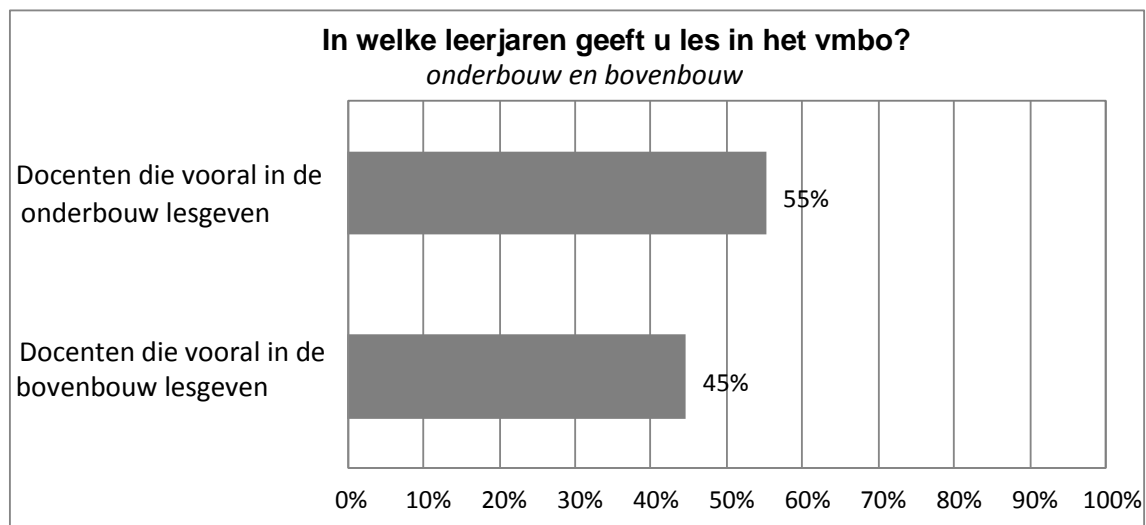
⁴ Steensel, R. van (2016). *Weerzin tegen lezen of weer zin om te lezen?* Presentatie tijdens wetenschappelijk congres van Stichting Lezen. Opgehaald van <https://www.lezen.nl/sites/default/files/Roel%20van%20Steensel.pdf>

Bijlage I: Achtergrondkenmerken van de docenten in het kwantitatieve onderzoek

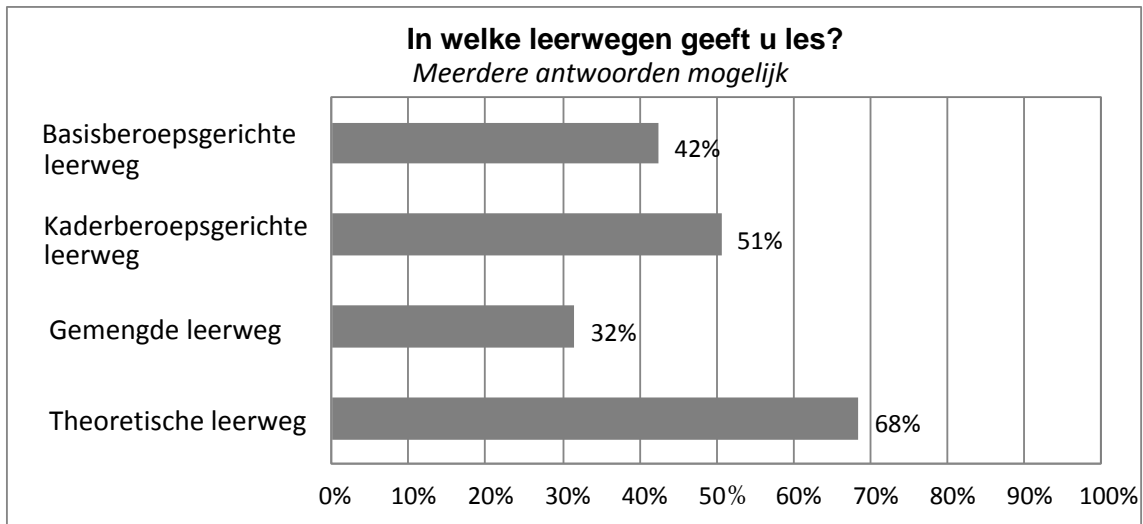
De volgende grafieken geven inzicht in de achtergrond van de docenten en de school waarop zij lesgeven.

Figuur 18. 'In welke leerjaren geeft u les in het vmbo?'

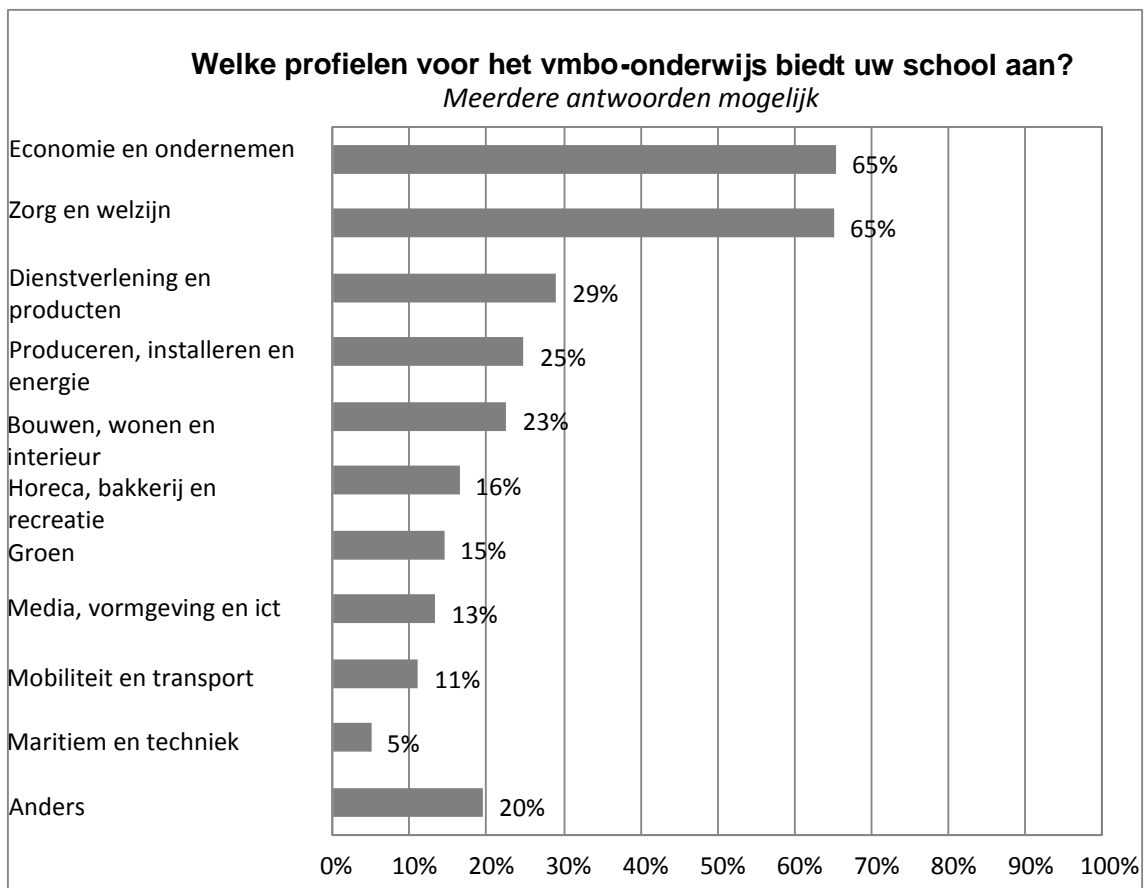

Figuur 19. 'In welke leerjaren geeft u les in het vmbo (onderbouw en bovenbouw)?'

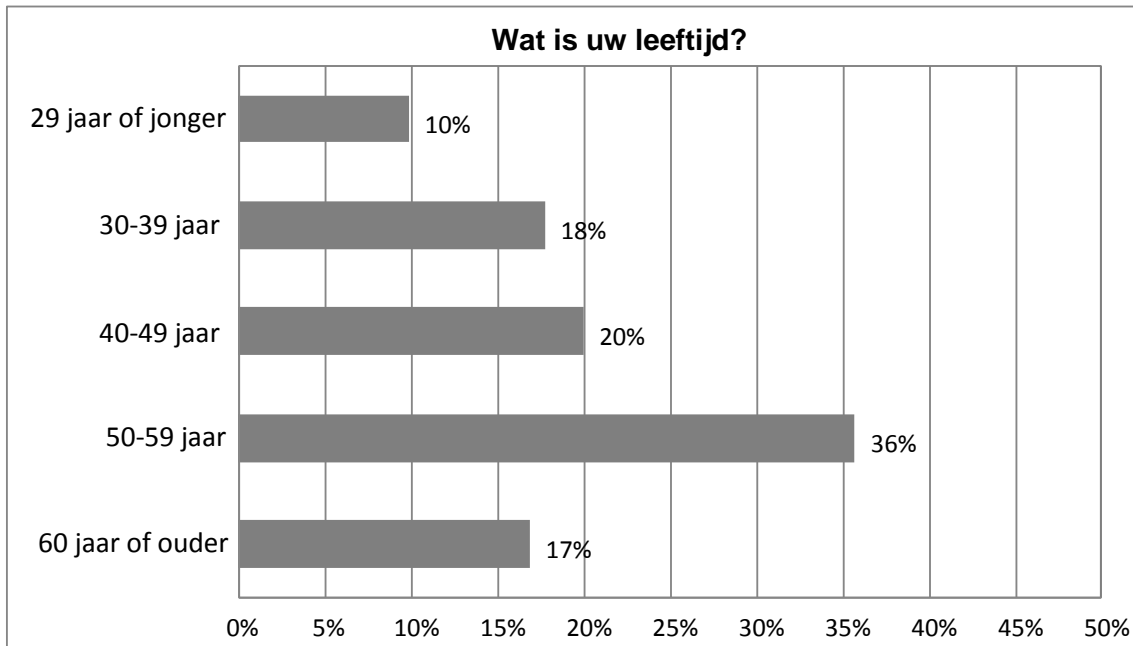
Figuur 20. 'In welke leerwegen geeft u les?'

Bijna twee derde van de scholen biedt de profielen 'Economie en ondernemen' en 'Zorg en welzijn' aan (65%).

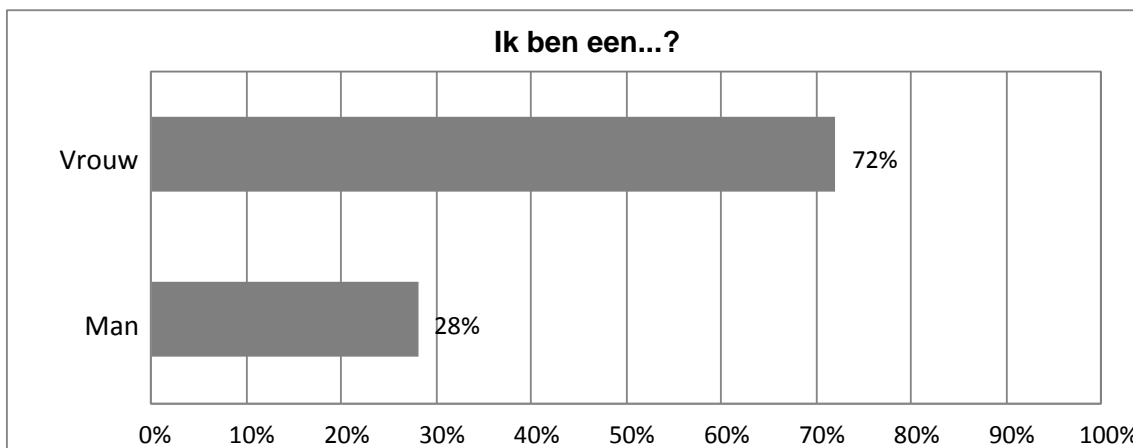
Figuur 21. 'Welke profielen voor het vmbo-onderwijs biedt uw school aan?'

We hebben gevraagd naar de leeftijd van de docenten. Ruim een derde van de docenten is tussen de 50 en 59 jaar (36%). De gemiddelde leeftijd is 48 jaar.

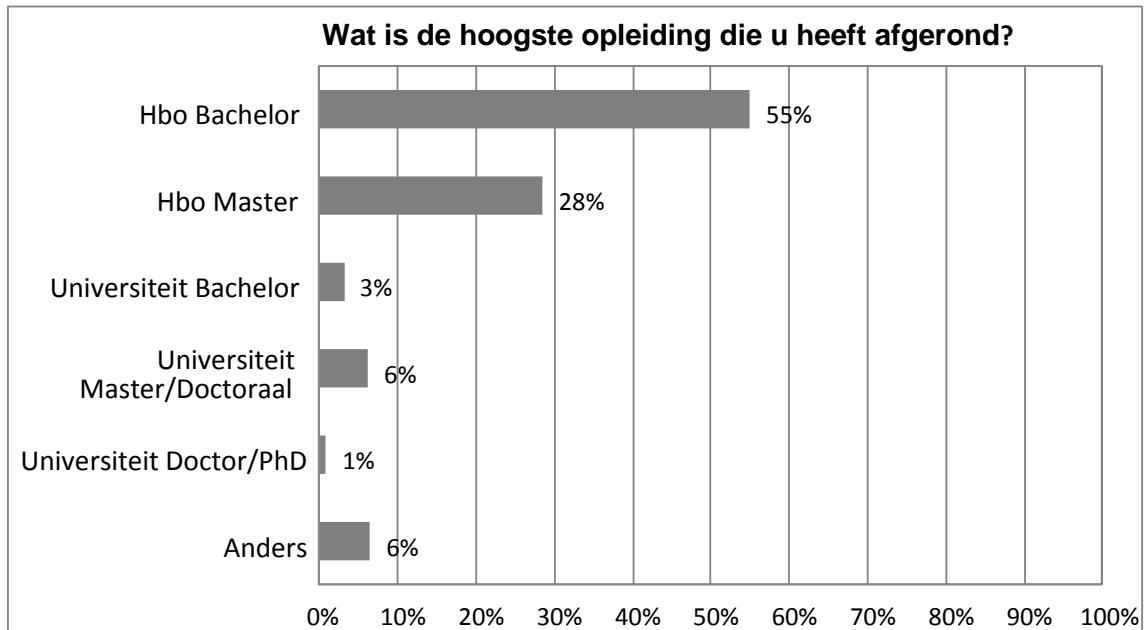
Figuur 22. Leeftijd van de docenten.

Bijna driekwart van de docenten is vrouw.

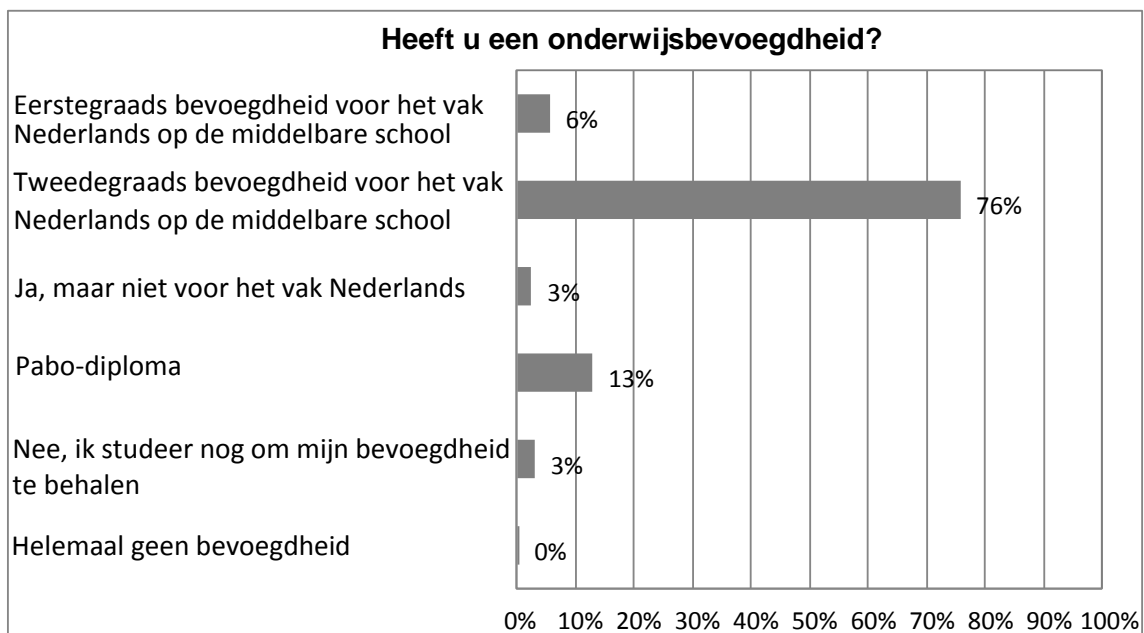
Figuur 23. Geslacht van de docenten.

We hebben gevraagd naar de opleiding van de docenten. Ruim de helft van de docenten heeft een hbo-bachelor-opleiding behaald. Ruim een kwart heeft een hbo-master-opleiding.

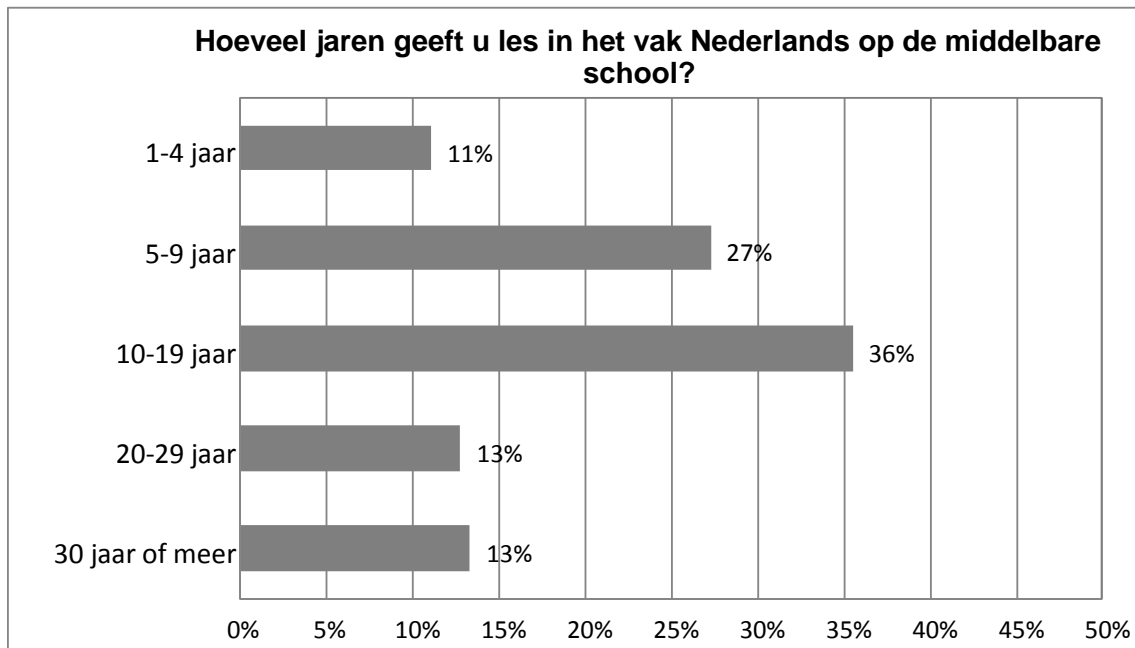
Figuur 24. Hoogst genoten opleiding van de docenten.

Iets meer dan drie kwart van de docenten (76%) heeft een tweedegraads bevoegdheid voor het vak Nederlands op de middelbare school.

Figuur 25. Onderwijsbevoegdheid van de docenten.

Ruim een derde (36%) van de docenten geeft tussen de 10 en 19 jaar les in het vak Nederlands op de middelbare school. Het gemiddelde aantal jaren dat docenten lesgeven in het vak Nederlands is 14,7 jaar.

Figuur 26. 'Hoeveel jaren geeft u les in het vak Nederlands op de middelbare school?'

Bijlage II: Responsverantwoording kwantitatief onderzoek

We hebben een respons gerealiseerd van n=358 docenten Nederlands die lesgeven in het vmbo. Hiervoor zijn er 4.096 uitnodigingen verstuurd.

Tabel 2

Aantal respondenten

	Aantal
Uitgenodigd	4.096
Buiten doelgroep (wel gestart met de vragenlijst)	44
Geen reactie	3.694
Nettorespons (docenten Nederlands die lesgeven in het vmbo)	358

Om inzicht te geven in de nauwkeurigheidsmarges die op elk steekproefonderzoek van toepassing zijn, is een tabel opgenomen waarin bij verschillende nettorespons-aantallen de bijbehorende nauwkeurigheidsmarges zijn vermeld. Hierbij is uitgegaan van een betrouwbaarheid van de resultaten van 95% (betrouwbaarheid = de mate waarin bij herhaalde meting, dezelfde resultaten worden verkregen).

Tabel 3

Nauwkeurigheidsmarges

Nettorespons	Uitkomst	Uitkomst	Uitkomst
	50%-50%	75%-25%	90%-10%
250	6,0%	5,2%	3,6%
300	5,4%	4,7%	3,3%
350	5,0%	4,3%	3,0%
400	4,6%	4,0%	2,8%

Toelichting op de tabel

Bij een nettorespons van n=350 dient er bij een uitkomst van bijvoorbeeld '50% van de docenten is tevreden en 50% van de docenten is niet tevreden' rekening mee te worden gehouden dat de werkelijke percentages zullen liggen tussen 45,0% (50% -/ - 5,0%) en 55,0% (50% + 5,0%).

Bijlage III: Achtergrondkenmerken van de docenten in het kwalitatieve onderzoek

Aan de groepsdiscussies hebben in totaal 19 docenten Nederlands meegedaan. In beide groepsdiscussies was een goede mix aanwezig wat betreft leerweg, bouw, type school en sector. Ook was er een mix van docenten die veel en docenten die weinig aan leesbevordering doen.

De hoeveelheid boeken die de docenten zelf lezen, varieert sterk per docent. Sommigen lezen alleen in de zomervakantie, bijvoorbeeld omdat ze er dan tijd voor hebben en lang achter elkaar kunnen lezen (zij lezen liever niet 10 minuten per keer). Anderen lezen gedurende het hele jaar heel veel. Een enkeling leest zelfs 35 boeken per jaar. Ook heeft één van de docenten het streven om elke week één boek te lezen.

“Een dag niet gelezen is een dag niet geleefd.”

Een aantal docenten geeft aan te weinig tijd te hebben om te lezen. Een enkeling geeft aan ook snel afgeleid te zijn, voornamelijk door zijn smartphone.

Veel docenten lezen ook jongerenboeken, bijvoorbeeld omdat hun eigen kinderen hen erop attenderen, maar vooral ook om op de hoogte te blijven van wat er uitgegeven wordt om hun leerlingen te kunnen adviseren / aansluiting te houden met de leesbeleving van leerlingen.

Bijlage IV: Checklist groeps gesprekken

Introductie [10 minuten]

- Voorstellen + uitleg gesprek: DUO Onderwijs onderzoek voert in opdracht van Stichting Lezen een onderzoek uit naar 'leesbevordering in het vmbo'. Daarvoor heeft Stichting Lezen input nodig van docenten Nederlands die lesgeven op het vmbo.
- Zeg wat je vindt, ook al ben je de enige in de groep, het gaat om je mening/visie, geen groepsnorm, de resultaten worden anoniem verwerkt.
- De discussie wordt opgenomen om een rapportage te kunnen maken. Vanuit de kamer hiernaast kijken een paar mensen mee.
- Voorstelronde: naam, school, lesgeefsituatie (leerwegen, bouw(en), sectoren, type school, leerlingenpopulatie)? Welk boek lees je zelf momenteel in je vrije tijd?

Zelf lezen en aandacht voor leesbevordering in het vmbo in het algemeen [10 minuten]

- Hoeveel lees je zelf? Lees je ook jongerenboeken/boeken voor je leerlingen? Zo ja, welk jongerenboek heb je het laatst gelezen en wanneer was dat?
- Hoeveel aandacht besteed je aan leesbevordering in je vmbo-klassen?
- Waarom besteed je er veel aandacht aan? Of waarom juist weinig? Waar heeft dat mee te maken?
- En hoe actief is je 'gemiddelde' collega op school als het gaat om leesbevordering?
- Aandacht aan leesbevordering, wat houdt dat concreet in voor jullie lessen? (*even kort*)

Knelpunten met betrekking tot aandacht voor leesbevordering in het vmbo [20 minuten]

- Uit eerder onderzoek blijkt dat docenten aangeven **dat leerlingen lezen suf vinden** en dat dit een drempel vormt om iets aan leesbevordering te doen. Herken je dit? Leg eens uit?
- Vinden leerlingen lezen inderdaad suf? Zo ja, hoe komt dat volgens jullie? En waar merk je dat dan aan, hoe uit zich dat?
- Doe je iets om leerlingen die lezen suf vinden, toch te motiveren? Wat doe je dan? En hoe doe je dat? Lukt dat goed? Wat zou je verder nog kunnen doen om deze leerlingen te motiveren?
- Op het vmbo zitten relatief veel kinderen met een **zeer lage of zelfs een te lage leesvaardigheid**. Doe je iets om deze leerlingen toch te motiveren om te lezen? Wat doe je dan (op inhoudelijk vlak)? En hoe doe je dat? Wat is je didactiek/aanpak in de klas? Lukt dat goed? Wat zou je verder nog kunnen doen om deze leerlingen te motiveren?
- Probeer je te **differentiëren** tussen leerlingen die lezen suf of juist leuk vinden? En tussen leerlingen met een hoge en lage leesvaardigheid? Zo ja, hoe doe je dat dan? Lukt dat?
- Speelt de **boekencollectie** op school een rol bij de mate waarin je aandacht hebt voor leesbevordering? Zijn er geschikte boeken voor leerlingen met uiteenlopende niveaus van leesmotivatie en leesvaardigheid aanwezig op de school? Zo nee, wat mis je?
- Heb je **aanvullende middelen en/of kennis** nodig om (meer) aan leesbevordering te doen? Wat heb je nodig als het gaat om leesbevordering bij leerlingen die lezen suf vinden? En wat heb je nodig als het gaat om leesbevordering bij leerlingen die laagtaalvaardig zijn? Welke rol verwacht je op dit vlak van Stichting Lezen en/of van educatieve uitgeverijen?

Leesbevordering door voorlezen of via luisterboeken [10 minuten]

- Uit eerder onderzoek blijkt dat 28% van de vmbo-docenten één keer per week voorleest. Hoe vaak lees je zelf voor? Wat is het effect daarvan?
- *Indien minder dan één keer per week:* zijn er bepaalde redenen waarom je niet vaker voorleest?
- Zou voorlezen, gezien de lage taalvaardigheid van deze groep, een laagdrempeligere manier kunnen zijn om leerlingen in aanraking te brengen met boeken? Hoe kijk je aan tegen voorlezen als middel hiertoe?
- En hoe zie je dat voor luisterboeken? Zet je die al in? Wat is het effect daarvan?

De concrete aanpak van leesbevordering in het vmbo [15 minuten]

- Laat je je voor het fictie-onderwijs en de leesbevordering sturen door de methode? Of creëer je je eigen lesprogramma?
- Doe je weleens een vervangende les in plaats van een les uit je methode? Zou je dat (vaker) willen? Waarom wel/niet?
- Draait leesbevordering om fictie of ook om non-fictie? Verschilt je aanpak voor beide 'genres' als het gaat om leesbevordering? Hoe dan? En verschilt dat per bouw?
- Uit eerder onderzoek blijkt dat docenten tegenwoordig meer aandacht hebben voor vrij lezen. Herken je dat? Hoe zet je zelf 'vrij lezen' in (na huiswerk, gestructureerd in de hele klas, door de hele school, etc.)
- Hoe ga je daarbij om met laagtaalvaardige leerlingen?
- Wie bepaalt dan welke boeken leerlingen lezen voor school als het gaat om vrij lezen? De sectie? Jijzelf? De leerling zelf? Hoe gaat dat?
- Hangt dit nog af van het soort leerling: niveau, leesmotivatie en leesvaardigheid?
- En zetten collega's van andere vakken op ook boeken in hun lessen in? Zo ja, hoe wordt dit afgestemd? Op thema?

Bestaande campagnes [20 minuten]

- Uit eerder onderzoek blijkt dat veel vmbo-docenten meedoen met de Kinderboekenweek? Hoe zou dat komen denk je? (grote bekendheid, geschikte boeken, etc.)
- Doe je zelf ook mee met de Kinderboekenweek? Wat doe je dan concreet?
- Hoe zit het dan met de belevingswereld (het is namelijk een campagne voor het basisonderwijs met basisschoolthema's)? Zijn vmbo'ers niet wat te oud voor kinderboeken?
- Waar denk je aan als ik zeg 'Lezen voor de Lijst'? Denk je vooral aan verplichte boeken voor de lijst? Of aan vrije boekenkeuze?
- Wist je dat Lezen voor de Lijst een website is? **Website tonen.** Wat doe je met deze website?
- Ken je de campagne De Weddenschap? Indien ja, doe je eraan mee?
- Uit eerder onderzoek blijkt dat vmbo-docenten relatief weinig meedoen aan De Weddenschap, ook als ze deze kennen. Hoe zou dat komen denk je? Want deze campagne is specifiek voor het vmbo. Heeft dat met tijdgebrek te maken? Zou het makkelijker zijn als je hieraan kon meedoen in de vorm van een vervangende les uit je methode?
- En ken je De Jonge Jury? Wat doe je daarmee?

De 'ideale' manier om leerlingen aan het lezen te krijgen [15 minuten]

- *Groepsopdracht. Groep verdelen in groepjes van circa drie personen met de volgende opdracht:* Bedenk hoe je vmbo-leerlingen aan het lezen zou kunnen krijgen en hoe Stichting Lezen docenten zou kunnen helpen als het gaat om informatie over actuele boeken. Jullie mogen alles bedenken en meenemen en ook kijken naar wat er al is. Jullie krijgen 20 minuten de tijd. (Dingen op tafel leggen: het boek 'Stuk!', De Weddenschap, etc.)

Presentaties van de groepsopdrachten [10 minuten]

- *Presentaties van de groepsopdrachten en de groep erop laten reageren.*
- Is er een algemene deler over hoe je leerlingen aan het lezen zou kunnen krijgen?

Afsluiting [10 minuten]

- Hebben jullie verder nog aanvullingen op hetgeen we besproken hebben? Of nog tips voor Stichting Lezen?
- Eventuele vragen vanuit de meekijkruimte.
- Cadeaubonnen en declaratieformulieren uitdelen.

o n d e r z o e k s p u b l i c a t i e

Lezen

STICHTING LEZEN

Nieuwe Prinsengracht 89

1018 VR Amsterdam

lezen.nl